ئاندرێ کریسۆن

پـــاسکـــاڵ

ژیانی- فەلسەفەکەی- هەڵبژاردە لە نووسینەکانی

وەرگێڕانی لە عەرەبییەوە

سامان عەلی

سلێمانی / 2002

سەرپەرشتیاری زنجیرە
ئازاد بەرزنجی

ناوی کتێب: پاسکاڵ
ناوی نووسەر: ئاندرێ کریسۆن
ناوی وەرگێر: سامان عەلی
بابەت: فیکری
مۆنتاژ: سەیران عەبدولرەحمان
هەڵەچن: ناسك عەزیز
تیراژ: 500 دانە
ژمارەی سپاردن: 401 ی 2002

زنجیرە کتێبی گیرفانی دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم(21)
www.sardam.org

پێڕست

بابەت **لاپەڕە**

-نەسکی یەکەم: ژیانی پاسکال. 5
-نەسکی دووەم: فەلسەفەی پاسکال. 39
بە شی یەکەم- تەوەری بایەخدانەکانیپاسکالٚ: 41
ئەخلاق. 41
فەیلەسوفانی دێرین. 42
فەیلەسوفانی نویٚ. 43
بەشی دووەم- شێوازەکانی لێکۆڵینەوە. 49
-لە ماتماتیك دا 50
-لە فیزیادا 53
-لە لاهوت دا. 56
بەشی سیٚیەم- گومڕایی و ڕێگاکانی. 59
1-ئیمانداران و گومڕاکان 59
2-ڕەخنەی هەستەکان و ئەقلٚ 64
بەشی چوارەم- گرەو ئیمان. 68
بەشی پێنجەم- ڕاستیی ئایینی مەسیحی. 73

- بەڵگە فەلسەفیەکان	73
- بەڵگە مێژووییەکان.	79
بەشی شەشەم –	
چۆن چۆنی ڕاڤەی مەسیحیەت بکەین.	83
-ڕەخنەی ڕاڤەی مەسیحیانە	83
-خواپەرستیی ڕاستەقینە چیە.	89
-پاسکال و ئەخلاق.	93
بەشی حەوتەم- تێڕوانینێکی گشتی.	96
-نەسکی سێیەم: پاشماوەکانی.	101
-هەڵبژاردە لە نووسینەکانی:	106
1-ئەندێشەی پەرت و بڵاو.	106
2-یاساکان و دادپەروەری.	110
3-گەوهەری من.	115
4-بیر.	116
5-بەسەرهاتی جاك دیلبا.	118
-پەراوێزەکان.	121
-ســــــەرچاوەکان.	126

نەسکی یەکەم

ژیانی پاسکال

"پاسکالی برام لە نۆزدەی مانگی حوزەیرانی ساڵی 1628 لـە کلـیرمۆن لـەدایك بـووە. بـاوکم نـاوی ئیتیـان پاسـکال بـوو سـەرۆکی ئەنجومـەنی ژمێریـاریی بـوو. د ایکیشم ناوی ئەنتوانێت بیگۆن بوو. هەرکە کاکم لە خەم ڕەخساو فێری قسەکردن بـوو یەکسـەر بـەهرەی دانـایی و ژیریـــی فیکـری لـەلای بەدیارکـەوت. ئـەم زرنگیە لە خـێرایی بیرکردنـەوەی و لـە وەڵامـەکانیدا دەرکەوت کە لە کـاتی گونجـاویخۆیدا دەیدانـەوە، بـە تایبـەت لـەو پرسـیارانەدا کـە بـە مەبەسـتی پرسـین دەربـارەی چییـەتی شـتەکان دەیکـرد. ئیـدی سـەرەتا سـەرەتایەکی مژدەبـەخش بـوو لەگـەڵ تێپـەڕبوونی کاتیشدا شتێك نەبوو کە بـە درۆی بخاتـەوە. چـەندێ تەمـەنی بچووایـە بەسـاڵدا هێنـدەش بیرکردنـەوەی بـەهێزتر دەبـوو، تەنانـەت دەکـرێ بگوترێـت کـە

هەمیشە ئاستی هزریی لە تەمەنی ڕاستەقینەی بەرزتر بوو".

جێلبرت ی خوشکە گەورەی پاسکال بەم وشانە "ژیانی پاسکال" دەست پێدەکات. ئەم ژیاننامە biographie یەشی دوابەدوای مەرگی براکەی و بۆ چاپی کتێبی (ئەندێشەکان)ی نووسیوە کە گروپی "پۆرڕۆیال"[1] بەرێبەرێکی بەهاداری دادەنا بۆ هەر کەسێك کە بیەوێت ئاشنای بلیز پاسکال ببێ.

کاتێك کە بلیز تەمەنی یەکساڵان بوو دووچاری نەخۆشیەکی نادیاروبوو کە نزیکەی دوانزە مانگی خایاند. لەو ماوەیەدا تووشی گرژبوون دەبوو هەستی بە بێزێکی نادیار لە ئاو دەکرد و چاویشی بەرایی نەدەهات کە دایك و باوکی ببینێ. دایکی ڕەنجی زۆری لەگەڵدا کێشاو خزمەتی زۆری کرد، دایك لەم ماوە تەنگانەیەدا کۆرپەیەکی کچی بوو ناونرا جاکلین، لە دوایدا ژیانی بە توندی بەسترا بە ژیانی پاسکالی برایەوەو هۆگری یەکدی بوون، ئەوجا دایکە لە ساڵی 1626دا کە هێشتا تەمەنی کوڕەکەی سێ ساڵانە بوو بە لاوازی و ماندوویی سەری نایەوە. ئەگەرچی بلیز لە سۆزی دایکایەتی بێبەش بوو، بەڵام لە نەرم و نیانی مێینەیی بێبەش نەبوو. لە

نێوان جووتە خوشکەکەی و لە ئامێزی گەرم کەسێکی متمانەپێکراودا پەروەردە بوو کە ویستی شوێنی ئەو دایکە بگرێتەوە کە هێشتا زوو بوو کۆچی دوایی کرد.

ئیتیان پاسکال ی باوکی لە دوای مردنی هاوسەرەکەی پتر لە جاران وابەستە بوو بە منداڵەکانیەوەو بڕیاری دا کەبە خۆی بەدیار پەروەردە کردنیانەوە شەونخونی بکات؛ بەڵام کارو فەرمانەکەی وەك بەڕێوەبەری ئەنجومەنی یارمەتی لە مۆنفیران بەشی شێرێکاتەکانی بۆ خۆی دەبرد، هەربۆیە لە ساڵی 1630دا پۆستەکەی خۆی فرۆشت و بۆ ساڵی دوایی چوونە پاریس نیشتەجێ بوون. لەبەرئەوەی کە بارودۆخی دارایی باش بوو، چۆنی بویستایە دەیتوانی بەو جۆرە ژیانی خۆی ڕێکبخات.

سەرەتا بنەماڵەکە لە شەقامی "لایتسیداندیری" نیشتەجێ بوون، پاشان لە ساڵی 1636دا چوونە شەقامی (بریزمیش) لە سان میری. ئیتیان ی باوك بە تەواوی خۆی بۆ ئەو ئەرکە تەرخان کرد کە لە ئەستۆی گرتبوو، نە خاسمە شەونخونی بەدیار

پەروەردەکردنی ڕۆڵەکەیەوە پاش ئەوەی بلیمەتیی گەشەسەندووی بۆ دەرکەوت.

"سەرەکیترین ڕێسای باوکە ئەوە بوو کە کوڕەکەی لە سەروو ئەو بابەتانەوە دابنێ کە پێی دەگوتەوە. هەر بۆیە هەرگیز ئارەزووی ئەوەی نەدەکرد کە بەر لە تەمەنی دوانزە ساڵان وانەی زمانی لاتینی پێ بڵێتەوە، بەو هیوایەی کە بە شێوەیەکی ئاسانتر فێری ببێ"، هەروەها نەیدەویست پێش تەمەنی پانزە یاخود شانزە ساڵی ماتماتیکی پێ بڵێتەوە. بە گوێرەی پلانە پەروەردەکاریە نەخشە بۆکێشراوەکەیشی دەستی کردە پێوتنەوەی چەند تێڕوانینێکی سەراپاگیر و هەندێ زانیاری گشتی دەربارەی هەندێ بابەتی گەورەو گران. "بە شێوەیەکی گشتی ئەوەی بۆ بەیاندەکرد کە زمانەکان چین و، ئەوەی بۆ ڕۆشن دەکردەوە کە ملکەچ بە چەند ڕێسایەکی سینتاکسی دەبن و، ئەم ڕێسایانەش بە دەرایەتی (استثناءات) ی خۆیان هەیە". هاوکات سەرنجیشی بەلای دیاردەکانی سروشت و شتە سەیروسەمەرەکانی نێوی لە نموونەی باروت و شتی تردا ڕادەکێشا.

هـەرچی پاسکالیشـە دەیویسـت سـۆنگەی هـەموو شتێك بزانێت. تەنها بە وەڵامی کورت و خۆدزینـەوە ئامێز قایل نەدەبوو. تەنها پرسیارکردن حەزی ئەوی بـۆ زانـین تـێر نـەدەکرد بـەڵکو خـۆی بـە دوای چارەسـەردا دەگـەڕا. ڕاسـتە کـە بـاوکی بڕیـاری دابـوو بـەر لـە تەمـەنی پـانزە سـاڵان باسـی ماتمـاتیکی بـۆ نەکات، بەڵام بلیز دەربـارەی ئـەم بابەتانـە پرسـیاری لـە بـاوکی دەکـردو باوکیشـی وەڵامـی نەئەدایـەوە، ڕۆژێك بـاوك بینـی کوڕەکـەی سـەرگەرمی سـەلماندنی مەسـەلەی ژمـارە (32)ی کتێبـی یەکـەمی ئیکلیـدس (2)ە کە دەڵێ کۆی گۆشـەکانی سێگۆشـە یەکسـانە بـە دوو گۆشەی وەستاو.

چـۆن چۆنـی بلـیز ئـەم مەسـەلەیەی یـەکلایی کردەوە؟ ئەوەتانێ منداڵە زرنگەکـە بـە بـاوکی خـۆی دەڵێ کە هەر ئێستا ئەوەو ئەوەی دۆزیوەتەوە، ئیـدی باوکەش بە مـەزنی ئـەم بلیمەتیـە زووە واقـی وڕمـاو ڕووداوەکەی بۆ "لیبایۆر"ی هاوڕێی خۆی گێڕایەوەو، پاشـان بـە جووتـە بڕیاریـاندا کتێبـی "بنـەماکانی ئیکلیدس"ی بدەنێ تاوەکو لـە کـاتی دەسـت بـەتاڵیدا بیخوێنێتەوە.

هەروەها ئیتیان کاروباری کچەکانیشی فـەرامۆش نـەدەکرد، چونکـە شـــتێك هـەبوو وای لێدەکـرد کـە شانازییان پێوە بکات، بە تایبەت بە جاکلینیانەوە کە نەك هەر کیژێکی شۆخ و شەنگ بوو، بەڵکـە هاوکـات زەیـن زینـدوو بـیر ڕەسـەنیش بـوو، هـەروەها زۆر بـە سانایش هۆنراوەی دادەنـا. لـە تەمـەنی یـانزە ساڵیدا کۆمیدیایـەکی لــە پێنــج بــەش نووســی لــە هــەموو ئەنجومەنـەکانی پــاریس دا نمــایش کــرا. لــە نێــوان بلـیز و جـاکلین دا هەسـتی هۆگـری بنجـی داکوتـا، لـە کاتێك دا کە مـارگرێتی خوشـکە گـەورە ڕۆڵـی دایکـی دەبینی. ڕاستە کە "ئیتیان" هەموو کـاتی خۆیـی بـۆ خزمەتی منداڵەکانی تەرخان دەکرد، بەڵام ئارەزووی گۆشــەگیر بــوون و دوورکەوتنــەوە لــە کۆمەڵگایشــی نەدەکرد. چەندین جار شەقامی بریزمیش ئەو کۆڕو کۆبوونەوانـەی بـەخۆوە بینـی کــە بــۆ لێکۆڵینــەوەو تـاوتوێ کردنـی ئــەو مەســەلانە دەبەســتران کــە لــە خشتەی کاروبارەکاندا هــەبوون: بـە تایبـەت مەسـەلە زانســتیەکان نەخاسمــە ماتمــاتیك. لــە نێــوان ئــەو کەسانەدا کە ئامادەی ئەم کۆڕو کۆبوونەوانە دەبوون، ڕۆبر ڤال، باوکە مرسین، فێرما، دیزارگ، هەبوون کە هەمووشیان لە ناودارانی ماتماتیك ناس بوون.

سەرەڕای تەمەنی کەمی، بلیز لە نێـو ئـەم ئەڵقـە زانستیانەدا وەرگیرا!

"پیاوی شیاوی شوێنی شیاوی خۆی بوو، زۆرجـار لـەو کەسـانە بـوو کـە شـتی تـازە داهێنـراویـان پـێ بوو". لەبەرئەوەی کە ئارەزووی ئەندازە "الهندسة"ی دەکـرد، هـەر بۆیـە سـاتەکانی دەسـت بـەتاڵی بـۆ ئـەم زانسـتە تـەرخان کـرد. لـە تەمـەنی شـانزە سـاڵیدا کتێبێکـی دانـا کـە نـاوی لێکۆڵینـەوە لـە قوچەکـەکان "بحـث في المخروطـات" بـوو، هـەموو ئـەو ماتماتیکناسـانەی سەرسـام کـرد کـە لـەلای بـاوکی دادەنیشتن.

وەختێـك کـە "ئیتیـان" لـە کلیرمۆن پۆسـتەکەی خۆی فرۆشتەوە پارەوپولەکەی لـە بەڵگەنامـە داهـات "وثـائق دخل" لـەلای کۆشـکی شـارەوانی لـە پـاریس خستە ئیشەوە. بەڵام خراپی ڕەوشی دارایی لە ئاداری 1638دا ناچـاری کـرد کـە چـارەکی بەڵگەنامەداهاتەکـە ئیلغا بکاتەوە. ئیدی ئـەو کاتـە ژمارەیـەك لـە خـاوەن بەڵگەنامەداهاتـەکان چوونـە لای "سـیگێ"ی مـۆر بـە دەستی پادشاو بە توندی ناڕەزایی خۆیانیان دەربڕی، لەم کاتەدا "ریشیلیۆ" (3) سیان لە هاندەرانی توندی

نێو زیندانی باستیل کرد، ئەوانی دیکەشیان لە ترسی گیانی خۆیان، خۆیان شاردەوە، ئیتیان پاسکال یەکێك بوو لەوانە کـە لـەم هەوڵـەیدا زۆر دوورکەوتـەوە. لـە مـانگی ئـــەیلولی هـــەمان ســـاڵیش دا جـاکلین تووشـــی نەخۆشـــی ئاوڵـــە بـــوو، بـــاوکی بـــێترس و دوودڵـــی گەڕایەوە بۆ لای هەتا تارمـایی مەترسـیەکەی لەسـەر لاچـوو. هەرکـە جـاکلین چـاك بـووەوە باوکـە پـەنای بـــردە بـــەر ئۆفـــێرنی و منداڵەکانیشـــی لـــە پـــاریس جێهێشت. لە ساڵی دواییدا جاکلین هـەلی بـۆ ڕەخسا کــە لــە بـــەردەم کاردینـــاڵ ڕیشـــیلیۆدا کۆمیدیایـــەك نمایش بکات، لە نمایشەکەیدا هێندە سەرکەوتوو بـوو کـە توانـی لێبـووردن بـۆ بـاوکی وەربگـرێ. لـــە پـــاش ماوەیـــەکی کـــەمیش ڕیشـــیلیۆ لـــە "ڕوای" پێشـــوازی لێکردو کردیە نوێنەری پادشا لە "ڕوان".

کەواتە تێکڕای ئـەندامانی خێزانەکـە بـە یـاوەری هێـژا "بـیرێ" کـە بـۆ سـاڵی دوایـــی بـــووە هاوســـەری جێلـبرت، ڕوویـانکردە نۆرمـــاندی. ئەوکاتـــە جێلـــبرت تەمەنی بیست و یەك ساڵان بوو. بە هۆی پلەوپایەی بەرزی ئیتیانیشەوە ئەنجومەنەکەی بـووە یـەکێك لـە گرنگـترین ئەنجومەنـەکان و زۆرجـار "کۆرنـــای" کـــە بایەخی زۆری دەدا بە هەوڵە شـیعرییەکانی جـاکلین،

سەردانی دەکرد. هەرچی بلیزە لەسەر خوێندنەکەی بەردەوام بوو هاوکات ئیشی لەگەڵ باوکیشیدا دەکرد. بۆ خۆلادان لە حساباتی دوور و درێژیش بیرۆکەی دروست کردنی ئامێرێکی ژمێرە "آلة حاسبة"ی بە خەیاڵدا هات "کە بەبێ پەڕ هەموو حساباتەکانی پێ بکرێت، نەك هەر ئەوەندە بەڵکە هەروەها بێ ئەوەی ئەو کەسە هیچ شارەزاییەکی لەهەر ڕێسایەکی حسابیدا هەبێ کاری پێ بکرێ و ئەنجامەکانیش بێ هەڵەبن".

لەو ماوەیەوە تەندروستی بلیز خراپ بوو. ئایا ئەم نەخۆشکەوتنە بە هۆی ئەو هەوڵ و ماندووبوونەوە بوو کە لە دروست کردنی ئەم ئامێرەدا کیشرا وەکی خوشکەکەی دەیگوت، یان بە هۆی لاوازییەکی بە میرات بۆ ماوەوە بوو؟ ئیدی مەسەلەکە هەرچۆنێك بێت بلیز لەوەتی هەژدە ساڵییەوە ڕۆژێکی بەبێ ئێش و ئازار نەبردە سەر. بەڵام: "هەرکە بۆ ساتێك وچانی دەدا یەکسەر بیری دەچوو بەلای گەڕان بە دوای شتێکی تازەتردا".

لە کانوونی دووەمی 1646دا ئیتیان پاسکال کەوت و ڕانی لەجێ چوو. ئیدی برایان "دیشان" بۆ

خزمەتكردنی هاتنە لای. لە ماوەی چاك بوونـەوەیدا لـە نێـوان هـەردوولادا وتووێژێكـی دوورو درێـژ كـرا. هـەردوو بـرا ئامۆژگارییـان كـرد كـە هـەندێ كتێـب بخوێنێتـەوە بـە تایبـەت كتێبـی "وتـاری ڕاهیـب جانسینیوس[4] دەربارەی چاكسازی ناوخۆیی".

هـەروەها بلـیزیش ئـەم كتێبـەی خوێنـدەوەو بـە تونـدی كەوتـە ژێـر كاریگەرییـەوە. بیروڕاكـانی جانسـینیوس لەگـەڵ مـەزاجیدا كـۆك بـوو لەگـەڵ خواستەكانیشیدا دەهاتەوە؛ چونكـە یـەكێك بـوو لـەو كەسانەی كە شەیدای ئەرك (واجب) بـوو. كـاتێكیش كـە دەركـی بـە ئەسـتەمێتی دابـەش بـوون لـە نیـوان خـوداو جیـهان دا كـرد، بڕیـاریدا كـە هـەموو ژیـانی خۆی بۆ خـودا تـەرخان بكـات و بـۆ ڕەزامـەندی ئـەو كاربكات.

دوای ئەوەی كە بلیز ئەم بڕیارەیدا یەكسەر هانی كەس و كارەكەی خۆیشیدا كەلەگەڵیدا بێنە سەر ئەم ڕێگایـە، ڕێگـای ڕزگـاربوونی ڕاسـتەقینە. جـاكلینی خوشـكی "یەكـەمین كـەس بـوو كـە بڕیـاریدا واز لـە هـەموو ئیمتیازاتـەكانی خـۆی بێنـێ بـۆ ئـەوەی بـە تەواوی خۆی بۆ خودا تەرخان بكـات". ئینجا بـاوكی بەدوایدا هات و هیچ دوودڵییەكی نەنواند لە نوچدان

بۆ ڕێنماییــەکانی کوڕەکـەی، پاشـان سـەرە هاتـە سـەر مــارگرێت بــیرێ و مێردەکـــەی کــە لــە پاریســـەوە هـاتبوون، ئـەمانیش بــە ئاســانی قەناعــەتیان کــرد. ئـەوجا خێزانەکـە خۆیـان خسـتە ژێــر سەرپەرشـتی "گیبێر"ی کەشیشی ئەبرەشـیەی "کـو"ەوە. هـەر لـە ڕێگای ئەویشەوە لـە دواییـدا خێزانەکـە لـە "دێـر"ی پۆرڕۆیـــال نزیـــك بوونـــەوە. بـــەڵام زیـــادبوونی خواپەرستی خێزانەکەو حەماسەتی پاسکال بۆ هـزرە پەیامبەرییەکان نەبووە ڕێگر لەسەر ڕێگای بەردەوام بوون لەسەر لێکۆڵینەوە زانستیەکانی.

ئەوەبوو لە تشرینی یەکەمی 1646دا هێژا "بیتی" هات تاوەکو چاوی بە "ئیتیان" بکەوێت و، باسی ئەو تاقیکردنەوانـەی کـرد کـە لـە ئیتاڵیــا سـەبارەت بـە بۆشایی (الفراغ) کرابوون.

ئـەو بـاوەڕی کـە لـەو بارەیــەوە بــاوبوو دەیــووت سروشت ڤینی لە بۆشاییە. پاسکال توانی بە یاریدەی (بیتــی) تاقیکردنەوەکــە دووبــارە بکاتــەوەو چــەند تاقیکردنەوەیەکی دیکەشی داهێنا.

بـۆ سـاڵی دوایـی ڕاپۆرتێکـی لـەژێر ناونیشـانی: "تاقیکردنەوەی نوێ سەبارەت بە بۆشایی" دەربـارەی کارەکانی خۆی بڵاوکردەوە.

بەڵام نەخۆشی زۆری بۆ هێناو، بەشی خـوارەوەی لەشـی تووشـی ئیفلیجـی بـوو. ئیـدی بـە هـۆی دوو دارشـەقەوە نەبووایـە توانـای بـە ڕێگـادا ڕۆشـتنی نەبوو. لایـەنی زۆر پێدەچێ کـە لەوکاتـەدا بابـەتی: "پاڕانـەوە لـە خـودا بـە بـاش کـەڵك وەرگرتـن لـە نەخۆشـکەوتن"ی نووسـیبێ. چـاودێری و خزمـەتی باش لە ئێش و ئازارەکانی کەم کردەوە. لەسـەر داوای دکتۆریـش لەگـەڵ جـاکلینی خوشـکیدا بـۆ چارەسـەرچوو بـۆ پـاریس. کاتـەکانی پاسـکال دابـەش بـوو بـوو بەسـەر چارەسـەروەرگرتن و خواپەرسـتی و لێکۆڵینـەوەی زانسـتی و وتوویـژ لەگـەڵ هاوڕێیـاندا. دوو کەڕەت پێشـوازی لـە دیکـارتیش کـرد. لـە دوایـدا دیکارت دەیووت کە پاسـکال وەحـی تاقیکردنـەوەکانی لە بـارەی هاوسـەنگی شـلەکان لـە منـەوە وەرگرتـووە. هـەروەها پاسـکال هـەندێ گۆڕانکـاری باشـی بەسـەر ئـامێری ژمێرەکـەدا هێنـاو، لەسـەر لێکۆڵینـەوەکانی خۆیشـی لـە بـارەی بۆشـاییەوە بـەردەوام بـوو، چـەند تاقیکردنەوەیـەکی قەناعەتپێکەریشـی ئـەنجامدا،

یەکێك لەو تاقیکردنەوانەی لە بورجی (سان جاك) لە پاریس و ئەوی دیکەیشیانی بە یـاریدەی (بـیرێ)ی زاوای لـە (بـوی دی دوم) ئـەنجامدا. سـەبارەت بـە کتێبـی: "لێکۆڵینـەوە لـە بۆشـایی"، بلاونەکرایـەوەو تەنـها چـەند بەشـێکی لێدۆزرایـەوە. وەختێـك کـە یەکێك لە مەسـیحیەکانیش بـە نـاوی باوکـە "نویـل" ڕەخنەی لێگرت، پاسکال بەنووسینێك وەڵامی دایـەوە کە بۆنی کتێبی ئایندەی لێدەهات کـە نـاوی "پەیامـە گوندیەکان" بوو.

لـەوەتی گەیشـتنی بـۆ پـاریس، پاسـکال لەگـەڵ جـاکلینی خوشـکیدا زۆر بـە ڕێکوپێکـی ئامـادەی وتارەکـانی هێـزا "سـانگلان"ی وتـاربێژی پۆرڕۆیـال دەبـوو. جـاکلین سـەرنجی دا کـە نـاوبراو بـە جۆرێـك بـاس لـە ژیـانی مەسـیحی دەکـات "کـە لەگـەڵ ئـەو بیرۆکەیەدا تەبایە کە ئەم لـە نـاخی خۆیـدا دروسـتی کردووە" هەربۆیە ویستی بچێتـە پۆرڕۆیـال. بڕیـاری چوونەکەی لە لایەن پاسکالی برایەوە پشتگیری لێکـرا کە ئاگادارکردنی باوکیشی گرتە ئەستۆی خۆی. بەڵام ئیتیـان قـایل نـەبوو بـۆ ئـەوەی کـە ڕێچکـەی بـیری منداڵەکانیشـی بگـۆڕی لەگـەڵ خۆیـدا بردنـــی بـــۆ

ئۆفێرنی بۆ لای بنەماڵەی بیریێ. جاکلین ڕۆژ لە دوای ڕۆژ تا دەهات کەمخۆرو گۆشەگیرتر دەبوو، لە کاتێکدا کە پاسکال ی برای بە هاندانی باوکی و پزیشکەکان تا دەهات ئارەزووی بەلای ژیانی ڕابواردن و گەمەکردندا زیاتر دەبوو. بەشداری چەندین کۆڕو کۆبوونەوەی زانستانەی کردو خۆی تێکەڵاو بە ژیانی کۆمەڵگا کرد.

مانەوە لە کلیرمۆن ماوەی حەڤدە مانگی خایاند. لە ئەیلولی 1650 خێزانەکە هەموویان گەڕانەوە بۆ پاریس و لە شەقامی تۆرین نیشتەجێ بوون. لێرە پاسکال لەسەر هەمان ژیانی کۆمەڵایەتی بەردەوام بوو کە لە کلیرمۆن ژیاو، پەیوەندی لەگەڵ ژمارەیەك لە خەڵکی (لێوان لێو لە ڕۆحی کۆمەڵایەتی) لە نموونەی: میر (دۆق) دی ڕوانیز کەبە توندی وابەستە بوو بە پاسکالەوەو، دی بارو کە هەر ئەوەندەی کەمێك باری تەندروستی خراپ بووبووایە ئارەزووی ڕووکردنە خودای دەکرد، هەروەها لەگەڵ مەدام دیگۆن ی برازای ڕیشیلیۆدا بەست.

لە 24ی ئەیلولی 1651دا باوکی کۆچی دوایی کرد. پایانی ژیانی باوکی هێندە مەسیحیانە بوو کە کەشیشی ئەبرەشیە لەسەر مینبەر ستایشی کرد. ئەم

ڕووداوه به توندی کاری له پاسکال کردو وای لێکرد که دڵنەوایی له ئیماندا ببینێتەوه. لەوه دەترسا که ئەگەر جاکلینی خوشکی له نزیکی خۆیەوه بهێڵێتەوه، لانی کەم بۆ ماوەیەك هەستی تەنیایی و میهرەبانی دایبگرێ. بەڵام هەرکە سەره هاته سەر دابەشکردنی پارەو موڵك ئیدی جاکلین بڕیاریدا بەو گوێرەیه ڕێگا بگرێته بەر که پێشان خۆی بۆ ئامادە کردبوو. له دوای تەنیاییەکیش که چەند مانگێکی خایاند له ساڵی 1652دا جل و بەرگی بوون به ڕاهیبی پۆشی. لەگەڵ تەواوبوونی ماوەی ئامادەیدا له 5ی حوزەیرانی 1653 دا به تەواوی بووه ڕاهیبە. وا دیاره هەندێ مەسەلەی دارایی پەیوەست به میرات هەندێ شپرزەیی له پەیوەندی برا به خوشکیەوه دروست کردبێ، بەڵام دواجار پاسکال به جۆرێك ڕەفتاری کرد که تەمی هەموو گومانێکی ڕەواندەوەو جیازیەکی گونجاوشی بۆ چوونه پۆڕۆیال بۆ خوشکەکەی دابین کرد.

له کاتێکدا که جاکلین به تەواوی خۆی بۆ یەزدان تەرخان کرد، بلیز له کاروباری ئایین دوورکەوتەوەو ڕۆیشت بەلای کاروباری دونیادا. ئەگەرچی لەنێو

مەزاج و پەروەردە ئایینیەکەیدا ڕێگرەبوو بۆ هەندێ خواست و ئارەزوو، بەڵام خۆیدایە دەست حەزو ئارەزووی بۆ زانست و گەڕایەوە بۆ نێو کۆمەڵگاو پەیوەندیە کۆمەڵایەتیەکان، ڕەنگە پێوست بکات بە دوای هۆکاری گەورە بوونی ئەم بۆشاییەدا بگەڕێین کە ڕۆیشتنی جاکلین لەلای دروست کرد، هەروەها هۆکاری باشبوونی ڕەوشی جەستەیی بە شێوەیەکی کاتی. لانی زۆر پێدەچێ کەلەو کاتەدا ئەم بابەتەی نووسیبێ: "وتارێك لەبارەی ئارەزووەکانی دل[3]". کە ڤیکتۆر کۆزان لە کتێبخانەی پادشایی دۆزیبوویەوە، بەڵام گومان لە ڕاستی ئەم نووسراوە دەکرێ.

بەمجۆرە لە ساڵی 1654 دا چالاکی زانستانەی دەسی پێکردەوەو ئەم دوو کورتە لێکۆڵینەوەیەی نووسی: (لە بارەی هاوسەنگی شلەکان) و (لە بارەی قورسایی هەوا). ئەم دوو لێکۆڵینەوەیەش لەم کتێبەیەوە کورت کراونەتەوە: (لیکۆڵینەوە لە بۆشایی) کە هێشتا بە دەستمان نەگەیشتووە. هاوکات ئەم دوو کتێبەیشی نووسی: (لێکۆڵینەوە لە سێگۆشەی حسابی) و (لێکۆڵینەوە لە ڕیزبەندی ژمارەکان). لەگەڵ (فێرما)شدا نامە گۆڕینەوەیەکی چالاك هەبوو

لــه نێوانیــاندا ســەبارەت بـــه تیــۆرەی ئەگـــەرەكان (نظرية الاحتمالات).

هـەرچی جـاكلینی خوشــكێتی: (بــەداخ بــوو بــه بینینی ئەو كەسەی كـه پوچێتـی ژیـانی دونیـای پـێ پیشـــانداو ئێســـتا خـــۆی نغـــرۆی خۆشـــیه پوچەكەی بووە) وە زۆرجار هانی دەدا كە دەست لەو خۆشـــیه هـــەڵبگرێ، بـــەڵام هێشـــتا وادەی ئـــەو وازلێهێنانه نەهاتبوو. پاسكال گوێی بـۆ خوشـكی شـل دەكرد بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا: (دەستی لـه پڕۆژەكـانی خۆیشـــی هەڵئـــەدەگرت). بـــەڵام ســـەردانه بەردەوامـەكانی بـۆ لای خوشــكی و، وتوویــژی دوورو درێژی لەگەڵیداو، ڕەنگـه خراپبوونـی ڕوو لـه زیـادی ڕەوشی تەندروستی، هەموو ئـەم فاكتەرانـه وایـان لـه پاسـكال كـرد كـه تـێڕوانینێكی تـەواو تـازه بڕوانێتــه مەسـەلەكان. وەكـی (بۆتـرۆ)ش دەڵــێ: (هەسـتی بـه جیـاوازی زەبـەلاحی نێــوان بــارودۆخ و چارەنووســی خۆی دەكرد). ئیـدی وتووێژەكـانی لەگـەڵ خوشـكیدا زیــاتر كــردو وەكـــی خوشكەكەیشـــی دەڵـــێ: "ئـــەم وتووێژانه به جۆرێك دووباره و دێژخایان بوون، كـه وامدەزانی كارو پیشەمە".

لـه 23ی تشـرینی دووەمـی 1654دا، لـه کـاتی گـویّ گرتنـی بـۆ ئامۆژگـاری هێــژا ســانگلان، ڕۆشــناییەکی ســەیرو ڕووناکیــەکی نادیــار بــەگیانیدا هــات. هــەر دەتووت ڕۆشناییەکی بالاٌیـه مـاوەی دوو کـاتژمێر بـه گیانیدا تەشەنەی کرد. لەم کاتەدا چـاوی بـه خـودای پایه بەرز کەوت و هەستی به شکۆمەندییەکەی کرد: بۆ ئەوەی ئەو بیروڕایانــەش بپـارێزیّ کـه بـه سـروش بۆی هات، خێرا لەسەر پارچەیەك له پێسته تۆمـاری کـــرد کـــه لـــه دوای مردنـــی لەســـەر جـــل و بەرگەکەی دۆزرایەوە.

پاسـکال بـه ڕێگاپیشـاندەر هـەڵبژێردرا. سـانگلان ئامۆژگـاری کـرد کـه لـه دێـری پـۆر ڕۆیـال دی شـان بمێنێتەوەو، له ماوەی تەنیایەکەیشیدا پاسکالی سپارد به هێژا دی ساسی ڕۆژێك لەگەڵ دی ساسیدا پێکـەوه باســی "ئــەبیکتیت"[5] و"مۆنتــانی"[6] یــان کـــرد. هەرچیـەك کـەوا لانـی زۆر پێدەچیّ قسـەی پاسـکال بووبـیّ دەربـاری ئـەبیکتیت و مۆنتـانی، "فۆنتــین"ی یاریدەدەری دی ساســی تۆمـاری کـرد. نەقڵکردنەکـەی فۆنتــین هێنــده زینــدووه هــەر دەڵێــی گویّبیســتی قسەوباسـی پاسـکالین دەربـارەی "گفتوگـۆی هێــژا دی ساسی سەبارەت به ئەبیکتیت و مۆنتانی".

وەك چۆن لە ماوەی یەکەمی تۆببەکردنەکەیدا ویستی خوشك و باوك و هەموو ئەندامانی خێزانەکەی قەناعەت پێبکات، ئەم جارەیش بە هەمان شێوە ویستی هاوڕێکانی خۆی لە نموونەی: دۆق دی ڕوانیز، دۆماو کەسانێکی تر بێنێتە سەر ڕێگای خواپەرستیو، وازی لە لێکۆڵینەوە زانستیەکانیشی هێنا تاوەکو هەموو بیرکردنەوەی خۆی کۆبکاتەوەو ئەم کتێبە گەورەیە بنووسێ: "ستایشی مەسیحیەت"* بۆ دەمکوتکردنی بێباوەڕان و گێڕانەوەیان بۆ سەر ئایین. بەڵام بەڕێوەبەرانی پۆر ڕۆیال داوایان لێکرد کە شێوازێکی تازە بدۆزێتەوە بۆ ئەوەی خوێندنەوە فێری منداڵان بکات کتێبێکیش دەربارەی ئەندازەی سەرەتایی بنوسێ. ئێستا دوو برگەی ئەو کتێبە بە ناونیشانی "لەبارەی هزری ئەندازەیی" ئەوەتان لەبەردەستی ئێمەدان، بەڵام جێبەجێکردنی هەموو پرۆژەکانی دواکەوت.

---

* سەرنج و تێبینیەکان لەسەر کۆمەڵە کاغەزێك تۆمارکران و دواتر ناوی (ئەندێشە)یان لێنرا.

لــه كــانوونی دووەمــی 1655دا قوربـــانیی پـــیرۆز نەدرایـە دەسـت هێـژا "دی لیۆكـۆر" چونكـە ئـەركی پـەروەردەكردنی كـوڕە بچكۆلانەكـەی خـۆی دابـووە دەست دێری پۆر ڕۆیال. ئەوكاتە "ئارنۆ"(7) كەیەكێك بـوو لـە بەڕێوەبـەرانی پۆڕۆیـال، یەكـەمین پـەیامی ئاراستەكراوی بـۆ یـەكێك لـە خانەدانـەكان دەربـارەی ئەم مەسەلەیە بڵاوكردەوە. مەسیحیەكان بـە تونـدی هێرشیان كردە سەر ئەم نامەیە، ئـەویش بـەم جـۆرە وەڵامی دانەوە:

مینبـەری پەیامبـەری هـەر پێنـج مەسـەلەكەی جانسینیوس ی سەرزەنشت كردووەو ئەو مل بۆ ئـەم فەرمانـە دەدات، بـەڵام سـەرنجی بـۆ ئـەوە ڕاكێشا كـە مەسـەلە پرۆتیسـتۆكراوەكان لـە كتێبەكـەی جانسینیوسـدا نـەهاتوون. ئیـدی ئـارنۆ نێردرایـە كۆلیـژی لاهـوت. كۆلیـژی نـاوبراویش بـە پاڵپشـتی مـیری و بـە تایبـەت مەسـیحیەكان ئـارنۆی پرۆتیستۆكرد، ئەمەش دوا بە دوای مانۆڕگـەلێك كـە هـانی "ڕاسـین"(8)ی دا كـە بڵـێ هـەرگیز تـا ئێسـتا فەرمانێكی كەم ڕەواتر لەم فەرمانە دەرنەچووە.

سەرزەنشتكردنەكەی ئارنۆ تەنـها لایـەنی واقیعـی دەگرتـەوە، بـەڵام لـە لایـەنی یاساییەوە هـەروەها لـە

پۆرڕۆیـالیش بـاوەڕ بـە دروسـتایەتی سەرزەنشـتەکە دەکرێت، ئیدی تکایان لـە ئـارنۆ کـرد کـە مەسـەلەکە پێشـچاوی جەماوەرەکـە بخـات کـە گرنگـی بـە مەسەلەکە دەدا بێ ئـەوەی ئاگـاداری هـەموو کـەین و بەینـەکانی بێـت، لـێرەدا پاسـکال ڕاسـپێردرا تـاوەکو شـتێك بـۆ جەماوەرەکـە بنووسـێ، ئـەویش ئـەم نامەیەی نووسی: "یەکەمین پەیامی ئاراسـتەکراو بـۆ لادێییـەك لـە لایـەن یـەکێك لـە هاوڕێکانیـەوە"، ئـەم پەیامـە لـە 27ی کـانوونی دووەمـی 1656 لـەژێر نـاوی "لوی دی مۆنتال"ی خوازراودا بڵاوکرایەوە. لـە پـاش چوار ڕۆژان سۆربۆن ئارنۆی پرۆتیسـتۆکردو ناویشـی لەنێو لیستی لاهوتیەکاندا کوژاندەوە، لە 5ی شـوباتدا پـەیامی دووەم دەرچـوو، دوای ئـەوە بـە هەفتەیـەك سـێیەم بڵاوکرایـەوە، لـە دوای چـەند ڕۆژێکیـش پەیامی چوارەمی بەدوادا هات.

وێڕای هەوڵ و ڕاڤەکانی ئارنۆ، گروپی پۆر ڕۆیال ناچـاربوون کـە بـڵاوەی لێبکـەن و بـە بڕیـارێکی شـاهانەش دەرگـای خوێندنگاکانیـان کڵـۆم درا. مـارگرێت بـیرێ کـە یـەکێك بـوو لـە ئـەندامانی ئـەم گروپە بە داخستنی خوێندنگاکە داخی نەدەچوو. لە

24ی ئاداردا هەموو دانیشتوانی دێرەکە لە دڕکێک نزیك دەبوونەوە کە لە پاشماوەی تاجە گوڵینەی (مەسیح)ەو وەرگیرابوو لە لایەن یەکێك لە باوکانەوە کەتا ئەو کاتە لە کڵێسا تایبەتەکەی خۆیدا پارێزگاری لێدەکرد، گەرێنرابۆوە بۆیان. وەختێك کە نۆرەی کڕنووش بردن هاتە سەر مارگرێت دڕکە پیرۆزەکە بەرچاوی کەوت و دەسبەجێ چاوی چاك بۆوە. لە ڕۆژانی دواتریشدا چەند موعجیزەیەکی هاوشێوە ڕوویاندا وایان کرد کە باوەڕ بهێنرێ بەوەی کە خودا بە میهرەبانی خۆی پۆرڕۆیالی هەڵبژاردووە، چونکە لەوەوبەر دڕکە پیرۆزەکە ئەم چەشنە ڕووداوانەی دروست نەکردبوو: دەرەنجام دانیشتوانی دێرەکە توانیان بگەڕێنەوە بۆ پۆرڕۆیال دی شان و خوێندنگاکانیشیان کەوتنەوە کار.

بەڵام پاسکال لە موعجیزەی دڕکە پیرۆزەکەو لە چاکبوونەوەی مارکرێت دا، وریاکردنەوەیەکی خودایی دەبینی و پێی وابوو کە بە تایبەتکاری ئاراستەی ئەو کراوە، هەروەها بە جۆرێك لە پەسەندکردنی نووسینەکانی خۆیی دەبینی لەلایەن خوداوە. ئیدی لە هێرشەکانی خۆی زیاتر کرد و پێنجەمین پەیامی ئاراستەکراو دژ بە ئەخلاقی

مەسـيحييەكانى دەركـردو، بــە دواى ئەويشـدا پێنــج پـەيامى ديكـەى دەركـرد. پـاش ئـەوەى ڕەخنـــەى لــە ڕێبازى ئەخلاقييان گرت ئەوجا لە پەيامەكـەى تـردا پـەلامارى سياسـەتەكەيانيدا. بـۆ ئـەوەى كـە تۆمــەتى (بدعـة)يـش لــە پۆڕڕۆيــال دووربخاتــەوە، لــەكانونى دووەم و ئادارى 1657 دا دواين دوو پەيامە گونديەكانى خۆى نووسى.

ئەم هەڵمەتــە واى لـە بەشـێكى زۆر لـە خـەڵكى و ژمارەيەكى زۆر لە كەشيشەكانى كەشيشايەتى پاريس كـرد كـە پشـتگيرى پۆڕڕۆيـال بكـەن، بـەڵام نــەيتوانى ڕێگــا لــەوە بگــرێ كـــە ڕاشـــكاوانە سەرزەنشـــتى جانســـينيوس نـــەكرێ. پەيامـــە گونديـيـــەكانيش بـــەمجۆرە تەماشـــاكرا: "كتێبێكـــە پـــڕ لـــە زەم و ناوونـــاتۆرا، فرۆشـــتن و پڕوپاگـــەندە بـــۆ كردنـــــى قەدەغەيـەو هەركەسـێك سـەرپێچى بكـات ڕوبــەڕوى بەندكردن و كارى قورس و گران دەبێتەوە".

وەك وتمـان پاسـكال پەيامــە گونديــەكانى لــەژێر ناوێكى خوازراودا بڵاوكردەوە لە ترسى ئەوەى نەبادا لـــە لايـــەن نـــــەيارە بەهێزەكانيـــــەوە تۆڵـــــەى لێبسەندرێتەوە، لەبـەر هـەمان هۆكـاريش ناچـار بـوو

لـه 1655 و پاشـان لـه 1656دا شـوێنی دانیشـتنی خـۆی بگـۆڕێ، چـەند جـارێك (لــە دەرەوەی دەروازەی سـان میشـال و لـە نزیـك دەروازەكـە) و ئینجـا لـە شــەقامی بوارێدا نیشتەجێ بوو.

پەرج و موعجیزەی دڕكە پیرۆزەكە ئاپۆڕایەك لە خــەڵكی بــەلای پۆرڕویــال دا ڕاكێشــا. خــاتوو دی ڕوانـیزی خوشـكی دۆق دی ڕوانـیزی هـاوڕێی پاسـكال یەكێك بوو لەو كەسانەی كە هاتن بۆ ئـاین پـەروەری و خواپەرستی. ناوبراو تەمەنی بیست و سێ ساڵانە بـوو تـاوەكو ئـەو كاتـەش تەنـها بـیری بـەلای دونیـاوە بوو. وەختێك كە بوون بە ڕاهیبەی هات بە خـەیاڵدا مەسەلەكەی لەلای پاسكال باسكرد. بـەڵام پرۆژەكـەی لە لایەن دایكیەوە بە تونـدی بەرهەڵستی كـرا ئیـدی ئـەویش چـوو بـۆ (پواتـێ) و بــەردەوامی نامــەی بــۆ پاسـكال دەنـاردو باسـی ئامــادەی شـاراوەی خـۆی بـۆ دەكرد بۆ بوون بە ڕاهیبە. بۆ بەدبەختی ئێستا ئێمە تەنها بەشێك لەو نامانەی پاسكالمان لەلایە كە خـاتوو دی ڕوانـــیز لـــەلای خـــۆی پاراســـتبوونی و دوای گەڕانەوەی بۆ نێو ژیانی كۆمەڵایەتی و شـوكردنی لـە پاش كۆچی دوایی پاسكال، وەك نـەریتێك دەچـووەوە ســـەریان و دەیخوێندنـــەوە. نـــاوبراو ژیـــانێكی

خەمۆکانـەی بـردە سـەرو زۆرجــار داخ و حەســرەتی هەڵدەکێشا چونکە بەو چەشنەی کە خـۆی دەیویست نەچووە سەر.

پاسکال لە ئاراستەکردنی خەڵکیدا کەسێکی تەواو بلیمەت بوو. زۆرجار (خەڵکانی گەورە هـزرو خـاوەن توانــــا دەچوونــــە لای و پابــــەند دەبــــوون بــــە ئامۆژگایەکانیەوە. هەروەها کەسانێك هەبوون کە لـە پــرس و مەســـەلەی ئـــایین دا دوودڵ بـــوون، بـــە مەبەسـتی ڕاوێـژ سـەردانیان دەکــرد و هەمیشــە بــە ڕەزامەندییـەوە لای ئـەویان بەجێدەهێشت.) پاسـکال بـۆ دوورکەوتنـــەوە لـە خراپــەکاریش بـە هــاندەری ویـژدان ڕاسـتەوخۆ قایشـێکی دڕکـاوی بـە ڕووتـی لــە کەمـەری دەبەست. هـەرکاتێك (هەسـتی لـە خۆبـایی بـوون دایبگرتایـە بـە ئانیشك لەســەر پشـتوێنەکەی دەدا بـۆ ئـەوەی لـە هەڵچـەقینی دڕکەکـە توندتــر بکات و ئەرکی خۆی بیربکەوێتەوە).

ئـەم ئەشـکەنجەیە بـەس نــەبوو بـۆ ئــەم خـودە نائارامە بۆ بەرەو پێشچوون لەســەر ڕێگـای یـەزدان و خواپەرستی، هـەر بۆیـە وەك چـاوکردن لـە مەســیح عــەودالی برسـێتی بـوو، وازی هــەموو پێویســتیەك

هێناو نەیدەویست بایەخی زۆری پێ بدرێو دەیووت: (مـن ئامـانجی هیـچ کـەس نیـم، چونکـە چارەنووسـم مردنـە). زانستەکانیشـی بـە مەسـەلە گـەلێکی پـوچ و بـێ مانـا تەماشـا دەکـرد، چیـدی تەنـها بـە ئـەندازەی کـەڵکیان لــە چـالاککردنی خواپەرسـتیەکەیدا ڕێـزو حورمـەتی لێدەنـان. بـاری تەندروستیشـی تـا دەهـات خراپـتر دەبـوو، تووشـی سەرئێشـەی بـەردەوام بـوو، بـــەڵام شـــانی دایـــە بـــەری و بەڵکـــە تەنانـــەت بەختەوەرانە بەم حاڵەی خۆی قایل بوو، چونکـە لـە خودای نزیك دەکاتەوە.

بە وتەی مارگرێت بـیرێ ڕۆژێـك پاسـکال تووشـی ددان ئێشـــەیەکی زۆر بـــوو کـــە خـــەوی شـــەوی لێ حـەرامکرد. (لـە سـاتەکانی بێداریـدا بیرۆکەیـــەکی سـەبارەت بــە بازنــە (الدائـرة الـدوارة)ی هــات بــە خـــەیاڵدا). لـــە مـــاوەی چـــەند شـــەوێکدا، لـــە بیرۆکەیەکـەوە چـــووە ســـەر یـــەکێکی دی هـــەتا چارەسـەری ئـەو مەسـەلەیەی دۆزییـەوە کـە باوکـە مرسین تەرحی کردبوو.

ئـەم مەســـەلەیە پەیوەســـت بـــوو بـــە بابـــەتی هاوکێشـەی بازنـە la quaderature de la rou lette چەماوەی بازنە CyCloide. "ئەم ناوە بـەو چەماوەیـە

دەوترێت کـە خـاڵێك لـە بازنەیـەك دەیکێشـێ کـە لەسەر ڕاستەهێڵێك دەخولێتـەوە"* . ئەگـەر دۆق دی ڕوانـیز ئـەوەی بـۆ پاسـکال بـەیان نەکردایـە کـە پێویسـتە ئـەنجامی لێکۆڵینـەوەکانی خـۆی بـۆ بـەرژەوەندی ئـایین ڕابگەیـەنێ و ئـەوەش بـۆ بێبـاوەڕان بسـەلمێنێ کـە لانـی کـەم هێنـدەی زانـایی ئەوان لە هەموو ئەو مەسەلانەدا زانایە کە دەکرێ بە بەڵگە بسەلمێنرێ، ئەگەر دۆق وەهـای نەکردایـە ئـەوا پاسکال لێدەگەڕا بەری تێڕامانەکانی بەخەسار بچێ. ئینجـا بـۆ ئـەوەی سـەدایەکی گـەورەش بـدات بـە مەسـەلەکە، پاسـکال بـە گوێـرەی ئـەو ئامۆژگاریانـەی کە پێی درابوو پێشبڕکێیەکی ڕێکخسـتن کـە خـەڵاتی بڕێك پارەی لەگـەڵدا بـوو، ئـەم خەڵاتـە ئـەدرێت بـە هەرکەسێك کە چاری مەسـەلەکە دەدۆزێتـەوە. بـەڵام هیـچ کـەس نـەیتوانی چارەسـەری تـەواو بـدات بـە دەستەوە. ئیدی ئەوکاتە پاسکال سەلماندنەکەی خـۆی بڵاوکـردەوە کەلـە مـاوەی هـەژدە ڕۆژدا نووسـی. لـە کاتی چاپکردنیشیدا دووان لە کرێکارانی چاپخانەکان ئـەو وشـانەی کـە ناوبـەناو دەهاتـە بەردەسـتیان بـە

---

* بێ ئەوەی کە هەڵبخرێ (و. عەرەبی).

بابەتی ئامادە بۆ چاپیان وەسف دەکرد. پاسکال لە حەلکردنی ئەم هاوکێشیەدا شێواز گەلێکی ئەوتۆی بەکارهێنا کە دەکرێ بڵێین ناوبراو یەکێکە لە دۆزەرەوەکان حسابی تەواوکاری و جیاکاری "التکامل و التفاضل". هەروەها پاسکال پرۆژەیەکیشی دانا بۆ گواستنەوەی هاوبەش لەنێو شاری پاریس داو، حەزی دەکردکە سودو قازانجی ئەم کارە بۆ هەژارانی "بلوا" تەرخان بکات. ئەوە بوو سەرەتا مەسەلەکە بە چاکی بەڕێوەچوو، بەڵام بەرهەڵستیکردنی لەلایەن هەندێ لە خاوەن بەرژەوەندییەکانەوە پرۆژەکەی فەشەل پێهێنا.

لە 9ی ئاداری 1661دا (مازاران)[9] کۆچی دوایی کرد. دوای چەند ڕۆژێك لە مردنی ناوبراو جارێکی دی ڕێو شوێنی توند لە دژی پۆرڕۆیال کە دوابەدوای موعجیزەی درکە پیرۆزەکە بە هۆی دەستێوەردانی شاژن و کاردینالەوە تەواو ڕاوەستابوو، پەرەی سەندەوە. لە پاش پرۆتیستۆکردنی جانسینیوس یش بەیاننامەیەك ئامادەکرا کە دەبوو هەموو دانیشتوانی پۆرڕۆیال بۆ دەربڕینی ڕەزامەندی خۆیان لەسەر ئەو پرۆتیستۆیە ئیمزای لەسەر بکەن. ئیدی پۆرڕۆیال پارس بە گوێی ئامۆژگاری ئارنۆیان کردو

بەیاننامەکەیان ئیمزاکرد، بـەڵام پۆرڕیـال دی شـان و بــە تایبــەت جــاکلین پاســکال ملــی نــەداو نووســی: "لەبەرئەوەی کە مەترانـەکان وەکـی ژنـان دلاوەریـن، دەبێ ژنانیش وەکـی مەترانـەکان ئـازابن". بـەڵام بـە هۆی دەستێوەردانی چەند لایەنێکەوە بە پێچەوانەی خواستی جاکلینەوە ئیمزا لەسەر بەیاننامەکـە کـراو، ئەویش لە دوای سێ مـانگ لـەو ڕووداوە لـە تەمـەنی ســیو شــەش ســاڵیدا کۆچــی دوایــی کــرد. جــاکلین خۆشەویسـترین کەســی پاســکال بــوو، وەختێــك کــە پاسـکال هــەواڵی مردنەکــەی بیسـت هــەر ئــەوەندە لەســەری دووا کــە وتــی: "خــودا ئــەو چەشـنە مردنــە چاکە بە ئێمەومانانیش ببەخشێ".

لــە دوای ئیمزاکردنــی بەیاننامەکــە، دوژمنـــانی پۆرڕۆیال ویستیان زیاتر پرۆتیسـتۆی جانسـینیوس و بنەمای یارمەتی کارا "العون الفعـال" بکرێـت. ئیـدی لــەم کاتــەدا پاســکال ئەمـــەی ڕەتکــردەوە کــە بــە پێچەوانەی ڕاستگۆیەتی مەسیحیی دەزانی کـە دەڵێ: پێویســتە بــە گوێــی خــودا بکــەین بێئــەوەی کــە چاوەڕوانی ئەنجامی گوێڕایەڵیەکەمان بین. بـەڵام لـە مشتومڕێکدا کە لە نێوان پاسکال و لــە نێـوان ئـارنۆو

نیکۆل و کەسانێکی تری سەردارانی پۆرڕویاڵ دا کرا پاسکال گوناهبار کرا. ئەودەمە پاسکال هەوڵی زۆری دابوو بۆ زاڵبوون بەسەر نەخۆشیەکەیدا تاوەکو ئامادەی کۆبوونەوەکە بوو، وەختێکیش چاوی کەوت بە: "شلۆقی ئەو کەسانەی کە خودا بەزانینی هەقیقەت خۆشیویستن و پێویستە داکۆکی لیٚ بکەن" ئیدی بورایەوەو لە هۆش خۆی چوو.

باری تەندروستیشی خراپتر بوو. "بەردەوام نەخۆش دەکەوت". چیدی نەتوانای ئیشکردن و نە توانای بینینی کەسی نەما، هەر بۆیە خرایە ژێر سیستەمی چاودێری وردەوە. هەرچەندە "هەستی بە فێزو بێز دەکرد" بەلاٚم هەرچیەك کە داوای لێکرا بیخوات پەسەندی کردو خواردی. بەردەوام خەریکی کپکردن و دامرکاندنەوەی هەستەکانی خۆی بوو، لە جاران زیاتر دەست گیرۆیی هەژارانی دەکرد. بەر لە مردنی بە سێ مانگ تووشی کیژێك بوو کە داوای خێری لێکرد. کیژەکە ماوەیەك بوو باوکی مردبوو دایکیشی لە نەخۆشخانەی "ئوتێل دیو" کەوتبوو. پاسکال بە مەرجی ئەوەی کە ناوی نەبریٚ بژێوی کیژەکەی دابین کردو ئەرکی بەخێوکردنەکەیشی سپارد بە مەترانێك. هەروەها لە ماڵەکەی خۆیدا

میوانــداری "پیــاوێکی ســادەو ســاکارو خــێزان و منداڵەکانی کـردو هۆدەیـەکی بـۆ تـەرخانکردن و بـێ پاداشـت و لـە ڕاهـی خـودا دارو چیلکـەی سـوتاندنی پێدەدان".

لـە دوای تێپـەڕبوونی سـێ ڕۆژ بەسـەر مانـەوەیدا لەلای خوشکەکەی، ڕیخۆڵەی تووشی ئێـش و ئـازارێك بوو کەبە هیچ شتێك ڕانەدەگیرا. ئەویش لـەم کاتـەدا پـێ لێناو ویسـتی قوربـانیی پـیرۆز وەربگـرێ. بـەڵام پزیشکەکان ڕێگەیان پـێنەدا چونکە نەیاندەویست کە بە ڕۆژو بێت. هەربۆیە ئەویش لەم کاتەدا داوای کرد کە کەسێکی هەژاری نەخۆش بهێنرێو لـە لایـەوە لـە هـەمان هـۆدەدا بخـەوێنرێ و هـەمان مامەڵـەی ئـەوی لەگەڵدا بکرێـت. لەبـەر ئەسـتەمێتی جێبـەجێکردنی ئەم داخوازیە ویسـتی بیگوێزنـەوە بـۆ نەخۆشـخانەی نەخۆشیە بێچارەسەرەکان بۆ ئەوەی لەوێندەر لەنێو هەژاراندا بمرێ. ئیدی تـا دەهـات ئێـش و ئازارەکـانی توندترو سەر ئێشەکەیشی زیادی دەکرد. لە حەڤدەی مانگی ئاب دا داوای کرد کە پشکنینێکی پزیشکیی بـۆ بکرێت بەڵام هەر لەدەست ڕاڕایـی ڕزگـاری نـەدەبوو. لـە دوای پشـکنینەکە پزیشـکەکان دڵنیایـان کــرد کــە

هیچ مەترسیەك لەسەر ژیانی لە ئارادا نیەو ئـەویش متمانەی بە قسـەكانیان نـەكردوو تكـای لـە كچەكـەی خوشكەزای خۆی كرد كـەبنێرێ بـە دوای یـەكێك لـە پیـاوانی ئـاینیدا بـۆ ئـەوەی بێـت شـەو بەدیاریـەوە بمێنێتەوە. لە دەوروبەری نیوەشەودا لـەرزێكی تونـد دایگـرت، دەوروبەرەكـەی وایـانزانی كـە بـەبێ وەرگرتنی نهێنیەكانی قوربانیی پیرۆز گیـانی سـپارد. بـەلام پـاش ماوەیـەك وەك بلـێی بـە قودرەتـی موعجیزەیـەك لەرزەكـە نـەماو هاتـەوە هۆشـی جارانی خۆی.

پاسـكال لـەم حاڵـەدا بـوو كـە كەشیشـەكە بـە قوربانیـە پیرۆزەكـەوە هاتـە ژوورەوەو وتـی: "ئـەوەتا ئەو شتەی كە داوات كرد". پاسكالیش هەستایە سـەر ئەژنۆ، وەختێكیش كە كەشیشـەكە لـە بـارەی نهێنیـە سـەرەكیەكانی ئیمـان پرسـیاری لێكـردن لـە وەڵامـدا وتـی: "بـەڵی گـەورەم، بـە هـەموو ئـازای گیانمـەوە ئیمانم بە هـەموو ئەوانـە هەیـە". ئینجا بـۆ دواجـار دەسـتی هێنـا بـە سـەریدا extremeonction و ئـەویش سوپاسی كەشیشەكەی كردو وتی: "دەبـا هەمیشـە لـە پـەنای خـوادا بم". جارێكی دی لـەرزی بـۆ هاتـەوەو لەرزەكە درێژەی كێشـا هـەتا لـە دوای بیسـت و چـوار

کاتژمێر لە 9ی ئابی 1662 و سەعات یەکی سەر لە بەیانی تەمەنی سی‌و نۆ ساڵ و دوو مانگیدا کۆچی دوایی کرد.

لە توێکاری کردنی لاشەکەیشیدا دەرکەوت کە لە هەناویدا تووشی گانگرین بووبوو. هەروەها پزیشکەکان بەدییانکرد کە پاسکال خاوەن مێشکێکی زەبەلاحە. هاوکات لە هەناویدا: "لە بەردەم سکۆڵەکاندا دوو خاڵی پڕ لە خوێنی مەیوی بۆگەن کردوو لەگەڵ سەرەتای تەشەنەسەندنی گانگرین)یان بەدیکرد.

پاسکال لە وەسیەتنامەکەیدا نووسیبووی: (حەزدەکەم لەسەر خواستی خۆم لە کڵێسای سانت ئیتیان دۆ مون لە شاری پاریس بنێژرێم). ئیدی ڕۆژی دوو شەممە بەرواری 21ی ئاب کاتژمێر دەی سەرلەبەیانی لەسەر خواستی خۆی لە کڵێسای سانت ئیتیان لەلای خوارووی یەکەم کۆڵەکەی میحرابەکەدا بە خاک سپێردرا.

نەسکی دووەم

فەلسەفەی پاسکال

ئەگەر فەیلەسوف کەسێك بێت کە لە لایەك ڕێبازێکی توندوتۆڵ دابنێ و، لە لایەکی تر توانای پێشکەشکردنی چارەسەری بۆ هەموو ئەو مەسەلانە هەبێ کە لە توانای چارەسەردان، ئەوا بێگومان پاسکال فەیلەسوف نیە. بەڵام وەکی ئە. ڕێنان دەڵێ ئەگەر: (بیر بایەخێکی پیرۆزانە بە هەموو شتێك بدات) و بیرمەند (هەرچیەك بێت بابەتی بیرکردنەوەکەی)، ئەوا پاسکال نەك هەر فەیلەسوفە بەڵکە یەکێکیشە لەو کەسانەی کە دروست خاسیەتێکی بەرهەمەکانی ئەوەیە کە زیندوو پڕ واتان.

بە باوەڕی ئێمە تەنها ئەو کاتە دەتوانین بیرۆکەیەکی گشتی دەربارەی ئەم بەرهەمە گەڵاڵە بکەین کە تیایدا دووبەش لە یەکدی جیابکەینەوە

بەم جۆرە: بەشێك، گەر ڕاستبێ بڵێین، سەرەکی کە دواجار ڕۆشنترین تێڕامان و دیارترین ئەندێشەکانی لە دەوری ڕیز بوو، بەشێك، گەر ڕاستبێ بڵێین، لقەبەش کە تیایدا ژیرانەو چابوکانەو بە ڕەوانبێژیەکی دانسقە لاقەی کۆمەڵێك بابەتی فرە چەشن دەکات.

ئێمە لەم کتێبەدا بە تایبەتکاری بایەخ بە بەشی سەرەکی بەرهەمەکانی پاسکال دەدەین، چونکە بەشە لاوەکیەکان پێویستیان بە شیکردنەوە و ڕاڤەکردن نیە.

بەشی یەکەم

تەوەری بایەخدانەکانی پاسکال:

ئەخلاق

با سەرەتا هەوڵبدەین تەوەری بایەخدانەکانی پاسکال هەڵێنجین.

پاسکال بە شێوەیەکی تەواو ڕۆشن ئەوەی بۆ بەیان کردووین. گرفتی سەرەکی سەبارەت بە مرۆڤ ئەوەیە کە بزانێ پێویستە چۆن چۆنی هەڵسوکەوت و ژیانی خۆی ڕێکبخات. جا ئەگەر هەموو شتێك بزانێو لەم خاڵە نەزانێ ئەوا جوانیی (کمالی) دەستگیر دەبێ و پێداویست (ظروری) لە کیس دەچێ. ئەگەریش تەنهاو تەنها پێداویستی دەستگیر بوو ئەوا گەنجینەیەکی دەستخستووە کە ئیدی پێویستی بە هیچ شتێکی دیکە نابێ. "لە زانستی شتە دەرەکیەکاندا شتێك بەدی ناکەم کە لە کاتی تەنگانەدا دڵنەوایی نەزانیم لە ئەخلاقدا بداتەوە، بەڵام بە دڵنیاییەوە لە زانستی ئەخلاقدا شتێك بەدی دەکەم کە دڵنەوایی نەزانیم لە شتە

دەرەکیـــەکاندا بداتـــەوە". کەواتـــە تەنـــها هـــەر ئـــەم زانستە شایانی بایەخدانە.

لە ڕاستیدا زۆربەی ئەو فەیلەسوفانەی کە پێش پاسکال هاتن دەرکیان بەم مەسەلەیە کرد. بەڵام ئەوەی کە بۆ ئەوان نەڕەخسا چی بوو؟

فەیلەسوفانی دێرین

فەیلەسوفانی کۆن ڕووبەڕووی ئەم مەسەلەیە بوونەتەوەو پەرۆشی ناساندنی چاکەی باڵا "الخیر الأسمی" "SouverainBien" بوون بە هۆی ئامرازگەلێکی ئەقڵانیەوە. بەڵام تەنها تاقە یەك ئەنجامیان دەستگیر بووە کە ئەویش ئەمەیە: بە جیاوازییان لە بۆچووندا دەریانخست کە تەواو بێتوانان لە چارەسەرکردنی ئەم کێشەیەدا.

پاسکال ئەو پێناسە هەمەجۆرو لێکدژانە دەهێنێتەوە یاد کە ئەو فەیلەسوفانە پێشنیاریان کردووە، ئینجا سەرسامی خۆی دەردەبڕێو دەڵێ: "یەکێك لەو فەیلەسوفانە دەڵی چاکەی باڵا لە ڕەوشت بەرزیدایە، یەکێکی تر پێی وایە لە لەزەتدایەو، یەکێکی دی لە زانستی سروشت و،

کەسێك لە حەقیقــەت و، کەسـێکی تـر لـە نـادانی تــەواوو، کەســانێکی تـــر لـــە بەرەنگاربوونـــەوەی دیاردەکان و، بە بڕوای هەندێکی تر لە تێڕانەمان لـە هیـــچ شـــتێکدایە. گومـــانخوازە ڕاســـتەقینەکانیش باوەڕیـــان وایـــە کـــە لـــە دڵنیـــایی و گومـــانی بێبڕانەوەدایە.

کەسانێکی تریش پێیـان وایـە کـە بـە ئـەنجامێکی باشتر گەیشتوون. پەکوو لەو ئەنجامە!"

فەیلەسوفانی نوێ

هــەرچی فەیلەسـوفە تازەکانیشـە بـەختیان لــە بەختی دێرینەکان باشتر نەبوو.

مۆنتانی بـەپێی پێویست و بـە تونـدی ڕەخنـەی لە ئەقڵی مرۆیی گرتووە، بەڵام لـە مـەیدانی زانسـتی ئەخلاقدا سست و لاواز بووە. چونکە ئەوەتا ستایشـی (نادانی و دوورەپەرێزی) و مـەیلی حوکمـدان لەسـەر چاکە خـوازی و خراپــەخوازی بــە گوێــرەی دیــاردە سـەرەتاییەکان و دڵسـۆزیی بـۆ سـوننەتێك دەکات کـە تەنها لەبەرئەوەی سوننەتە بۆیە دەبێ پێڕەو بکرێ.

ئەمە بە بڕوای پاسکال لوتکەی بێئەخلاقییەو، شایانی چەخماخەی توڕەبوونێتی. لە کاتێکدا کە دیکارت دەخوازێ لە ڕێگای میتافیزیکایەکەوە مەسەلەی ئەخلاق چارەسەر بکرێ کە ڕێگای دانانی فیزیایەك بدات و ئەم فیزیایەش بواربدات بە دامەزراندنی میکانیك و پزیشکیی و زانستی ئەخلاق. مادامەکی ئێستایش مەسەلەکە بەو جۆرە نیە، دەبێ بە ئەخلاقێکی کاتی بەس بکەین. بەڵام هاوکات خاسیەتێکی دیکارت ئەوەیە کە (نەزۆك و سەرسام)ەو لە خواپەرستیەکەیدا بەدگومانە: "حەزی دەکرد گەر بیتوانیایە لە هەموو فەلسەفەکەی خۆیدا دەستبەرداری خوابێت، بەڵام پێویستی بە پاڵنەرێکی بزوێنەر هەبوو". کەواتە با لەم چەشنە ڕێگایانە دووربکەوینەوە.

سەبارەت بە گەورە نوێنەرانی ئەخلاقی مەسیحیی، هەقی خۆیانە کە مەسیحیی بن بەڵام هەندێکیان پێیان وابوو کە دەبێ بۆ گونجاندنی ئیمانی مەسیحیی خۆیان، بیناگەلێك لە بەناو مشتومڕی ئەقڵانی دابمەزرێنن. ئەمانە پێیان وابوو کە کۆمەڵێك بەڵگەی فەلسەفیان پێیە لەسەر بوونی خودا، نەمریی ڕۆح و، خەسڵەتی پیرۆزیی هەستی

ئەخلاقی و پاشان لەسەر پێداویستی بوونی ڕێسای هەڵسوکەوتێکی دیاریکراو. وایاندەزانی کە بەم شێوەیە خزمەتی ئایین دەکەن، بەڵکە تەنانەت هەندێکیان زۆر لەمەش دوورتر ڕۆیشتن، ئەم هەندە نەك هەر بە هیوای ئەوە بوون کە ڕێبازێکی تر شانبەشانی ئایینی باو دروست بکەن کە باوەڕی بە بوونی خودا هەبێ‌و باوەڕی بە بوونی وەحی نەبێ، بەڵکە ئومێدیشیان وابوو کە ئایینی باو لابرێ و ڕێبازی ناوبراو* لە جیاتی دابنرێ.

گومان لەوەدا نیە ئەو کەسانەی کە بەم ئاراستەیەدا دەڕۆن لە خەڵکانی نیازپاکن. بەڵکە گومانیش لەوەدا نیە کە هەندێ لە بەڵگەکانیان بەسە بۆ ئەو کەسانەی کە پێشان ئیماندار بوون چونکە دڵ و دەروونیان بە ئیمان ئاوەدانە. بەڵام بۆ بێ‌ئیمانە گومڕاکان چ بەهاو نرخێکی هەیە؟ لە ڕاستیدا کڵێسا سەرزەنشتی ئەم ڕێبازە دەکات و بە ئەندازەی (ڤینی لە کوفر) ڤینی لێیەتی‌و، لەمەدا لەسەر هەڤیشە.

---

* deisme ڕێبازی خواوەندێتی، ئەوانەی کە باوەڕیان بە بوونی وەحی نیە.

لەسەر هەقە. لە لایەك چونكە لە ڕاستیدا مشتومڕەكانی خاوەنەكانی ئەم ڕێبازە ئێجگار سست و لاوازە، چونكە ئاشنایی خۆیان بە سروشت دەكەنە خاڵی دەستپێكردن و بە سەرنج ڕاكێشان بۆ ئاسمان و (مەل و باڵندەكان) لافی سەلماندنی بوونی خودا لێدەدەن. پاسكال دەڵێ: "ئەگەر من سەرسام بم، بە جورئەتی قسەو باسی ئەو كەسانە سەرسامم كە باسی خوا دەكەن. وەختێك كە ڕووی قسە دەكەنە بێ ئیمانەكان، بە بەڵگەهێنانەوە لەسەر ئەو بونەوەرانەی كە لە سروشت دان دێن و خودایەتی (الالوهیة) دەسەلمێنن، ئەوانە ئەگەر قسەكانیان ئاراساتەی ئیمانداره چاكەخوازەكان بكردایە ئەوكاتە من لە هەوڵەكانیان سەرسام نەدەبووم. چونكە هەر كەسێك كە دڵ و دەروونی بە ئیمان ئاوەدان بێ دەسبەجێ دەزانێ كە هەرچی شتێ كە لە بووندا هەیە دروستكراوی دەستی خودایە، بەڵام بۆ ئەوەی كە گومڕاكان بێنە سەر ڕێگای ئیمان، ئێمە بێین و بڵێین سەرنج لە سادەترین شت بدەن بە ئاشكرا ڕووخساری خودای تیادا بەدی دەكەن و..

تاقە بەڵگەیەکیشمان بۆ ئەم بابەتە گەورەو مەترسیدارە، خولانەوەی مانگ و هاتووچوونی ئەستێرە گەڕۆکەکان بێو..

لافی ئەوەش لێبدەن کە بەمجۆرە وتارە بەڵگەکەمان گەیشتۆتە ئەوپەڕی سنوری کامڵی..

مانای وایە هانیان دەدەین وا باوەڕبکەن کە ئایینەکەمان پشت بە بڕێك بەڵگەی لاواز دەبەستێ".

لە لایەکی دیکەوە لەسەر هەقە چونکە ئەگەر ئێمە داوا لە خەڵکی بکەین کە بێن و گفتوگۆ لەسەر خودا بکەن ئەوا خۆیان لە هەندێ دڵنیابوون دوورەپەرێز ناگرن. باوەڕبوون بە بوونی خودا مانای گوێڕانەگرتنە بۆ پاڵپێوەنەرەکانی گومان، مانای باوەڕبوونە بە شتێکی نادیاری داخراو. "تەماشای هەر لایەك دەکەم تەنها هەر تاریکیو نوتەکی دەبینم، هەرچی شتێ کە لە سروشتدا هەیە جێی گومان و مایەی نائارامیە. ئەگەر من هیچ شتێکم نەبینیایە کە بەڵگەبێ بۆ بوونی خودا ئەوا لەسەر نکوڵیکردن سوردەبووم. ئەگەر لە هەموو جێیەکیش بەڵگەیەکم لەسەر بوونی خودا ببینیایە ملم دەدا بۆ ئیمان. بەڵام من لە حاڵێکدام کە شایانی بەزەیی

پیاداهاتنەوەیـە چونکـە زۆر لـەوە زیـاتر دەبینـم کـە بـواری نکوڵیکـردن بـدات و کـەمتر لـەوەش کـە بـواری دڵنیـایی ببەخشـێ". ئەگـەر لەمـەیش زیـاتر دوور بکەوینـەوە ئەوکاتـە دەبـێ بـە ناچـاری دان بـەم مەسەلەیەدا بنێین: "ئەگەر خودایەك بوونـی هـەبێ، ئەقڵـەکان نـاتوانن دەرکـی پـێ بکـەن چونکـە بـێ کـەرت و بـێ سـنورەو، هیـچ پەیوەندیـەکی لەگـەڵ ئێمەدا نیە. کەواتە ئێمە ناتوانین کە بزانـین چیـەو، کە ئایا بوونی هەیە یان نا".

پەکوو لەم ڕێگا سەیرو سەمەرە کە ئەقڵانیەکانی ڕێبـازی خوداخـوازی دەیگرنەبـەر! ئەمێسـتا ئەگـەر ئێمـە بمانـەوێ بنـەمای ئـایین توندوتـۆڵ بکـەین و قەناعەت بە کافرەکان بهێنین و ڕێسای ئـەخلاقێکی تۆکمە دابڕێژین، پێویستە خۆمـان لـە زمـانی ئـەوان بەدووربگرین و بە زمانێکی دیکە بدوێین.

بەڵام بە چ زمانێك؟ ئەگەر ئێمە لـەوە بـەئاگابین کەلـە کتێبـی (پۆلێنکاریـە فەلسـەفیەکان) و لەسـەرنجەکانی کتێبـی (ستایشـی مەسـیحیەت)ی پاسـکال دا هـاتوون، یەکڕاسـت دەرك بـەو زمانـە دەکەین. شایانی باسە ئەو سەرنجانە لـە دوای مردنـی پاسکال لەژێر ناونیشانی (ئەندێشە)دا بڵاوکرانەوە.

بەشی دووەم

شێوازەکانی لێکۆڵینەوە

ئەگەر لەو هەوڵانەی مرۆڤ وردبینەوە کە بۆ چەسپاندنی بناغەی زانینەکانی خۆیان داویانە، ئەوەمان بۆ دەردەکەوێت کەسێ جۆر لە هەوڵ لە ئارادا هەن بەم شێوەیە: ئامانجی هەندێ لەو هەوڵانە سەلماندنی هەندێ ڕاستیە بە شێوەیەکی پێشوەختانە، ئامانجی هەندێکی تریان چەسپاندن و دڵنیابوونە لە هزرەکانی نێومێشك لە ڕێگای تاقیکردنەوەوە بە شێوەیەکی درێژخایان، دواجار هەندێکیشیان ڕێنومایی بەم بیرۆکەیە دەکەن: چەند سەرچاوەیەك هەن بە بەڵگە دادەنرێن و پێویستە باوەڕیان پێ بکرێت. لە ڕاستیدا سێ سەرچاوە هەن کە پێویستە کەڵکیان لێوەربگیرێت، بەڵام هەمان بەهاو نرخیان نیەو نابێ بە هەمان شێوە بەکاربهێنرێن.

له ماتماتیك دا

لەم مەیدانەدا تاقیکردنەوەو بەڵگە وەك یەك بێ سـودن. چونکـە مەسـەلە ماتماتیکیـەکان کۆمـەڵێك ڕاسـتیی ڕووتـن کـە گەوهـەرو یاسـای خۆیـان هەیـە. تەنـها لـە ڕێگـای مشتومڕیشـەوە دەتوانـین تایبەتمەندیـەکانیان دەست نیشـان بکـەین، بـەڵام بـۆ ئەم دەست نیشانکردنە پێویستە بە دانانی کۆمـەڵێك پێناسـەو پرەنسـیپ و بەڵگەنەویسـت دەسـت پـێ بکـەین. لـە دوای ئـەم مشـورخواردنەش هیـچ شـتێك هێندەی سەلماندنی ڕستێك لە مەسەلە ئاسانتر نیە.

لـە ڕاسـتیدا وەکـی پاسـکال دەڵـی لـەم مەیدانـەدا نموونەی باڵا ئەوەیە کە پێناسەی هەموو چەمکـەکان بکەین و گشت مەسەلەکانیش بچەسپێنین. بەڵام ئەم نموونە باڵایە قابیلی بەرجەسـتە بـوون نیـە، چونکـە لە ڕاستیدا ئێمە شتێك بە هۆی شتێکی ترەوەو شـتی دووەمیـش بـە هـۆی سـێیەم و سـێیەمیش بـە هـۆی چوارەمـەوە پێناسـە دەکـەین. هەڵبەتـە لـە پێناسەیەکیشەوە بۆ یـەکێکی دی دەگەینـە سـنورێکی سەرەتایی کـە نـاتوانرێ بگەڕێنرێتـەوە بـۆ سـنورێکی سـادەتر، کەواتـە قـابیلی پێناسـەکردن نیـە. هـەروەها

ناشـــتوانرێ هـــەموو مەســـەلەکان بســـەلمێنرێ. مەسـەلەکان سـەلماندن قبـوڵ دەکـەن مادامـەکی ئێمـە دەتوانـین ئـەوە بچەسـپێنین کـە بـۆ ئـەوەی بتوانـرێ پێشـنیار بکـرێ پێویسـتە پێشـنیاری مەسـەلەیەکی ئێجگار سادەتر و زۆر ئاشکراتر بکرێت، یـاخود دەبـێ پێناسـەیەك پێشـنیار بکرێـت کـە ڕێککـەوتن هـەبێ لەسـەری. هـەر بۆیـە دیسـان لێرەشـدا نـاتوانین بێ سنور بڕۆین.

کەواتـە شـێوزاە نموونەییەکـە، واتـە شـێوازی: (پێناسەکردنی هەموو شـتێك و چەسـپاندنی هـەموو شتێك) لە تواناى ئێمەدا نیـە. بـەڵام خـۆ ئێمـە لانـی کەم دەتوانین هەموو ئـەو شـتانە پێناسـە بکـەین کـە دەتوانرێ پێناسە بکرێـن، واتـە هـەموو ئـەو شـتانەی کە ئێجگار زۆر سادە نین، هەروەها هەموو ئەو شتانە بسەلمێنین کە دەتوانرێ بسەلمێنرێن، واتە هەموو ئەو شـتانەی کـە دەتوانـرێ بگەڕێنرێنـەوە بـۆ کۆمـەڵێك توخمی سادەتر، بەڵی دەبێ لە ماتمـاتیکدا بـەو جـۆرە بکـرێ. مادامـەکی کـە هـەر لـە سەرەتاشـەوە مشـوری خۆمـانی بـۆ دەخۆیـن، کەواتـە تیـایدا سـەرکەوتوو

دەبین. پاسکال ئەو مشورخواردنە لە سێ گروپە ڕێسادا کورت دەکاتەوە بەمجۆرە:

أ-ڕێسا بۆ پێناسەکان:

1-نابێ پێناسەی هیچ شتێك لە شتە زانراوەکان بکەین بە ئەندازەیەك کە هەرگیز دەستەواژەی ڕۆشنترمان لەلا نەمێنێ بۆ ڕاڤەکردن.

2 -نابی هیچ دەستەواژەیەك لە دەستەواژە ناڕۆشن یاخود دردۆنگەکان بێ پێناسەکردن جێ بهێڵین.

3-دەبێ لە پێناسەکردنی دەستەواژەکاندا وشەی تەواو ناسراو یاخود پێشوەخت ڕاڤەکراو بەکاربهێنین.

ب-ڕێسا بۆ پرەنسیپەکان:

1-نابێ هیچ پرەنسیپێك لە پرەنسیپە پێویستەکان، ئیدی هەرچەندێك رۆشن و بەلگەنەویستیش بن، بەبێ پرسیارکردن لەوەی کە ئایا قبوڵی بکەین یان نا جێبهێڵین.

2-پێویستە تەنها شتە تەواو بەلگەنەویستەکان بکەین بە پرەنسیپ.

ج-ڕێسا بۆ بەڵگەکان:

1-نابێ بەڵگە بۆ هیچ شتێك لە شتە بەڵگەنەویستەکان بهێنینەوە بە ئەندازەیەك کە هیچی لەوە ڕۆشنترمان لەلا نەمێنێ بۆ سەلماندن.

2-پێویستە هەموو مەسەلە ناڕۆشنەکان بسەلمێنرێ، دەبێ لە بەڵگە بۆ هێنانەوەو سەلماندنیشیدا تەنها پرەنسیپی بەڵگەنەویست یاخود ئەو پرەنسیپانە بەکاربهێنین کە لەوەپێش پەسەندکرابن یاخود سەلمێنرابن.

3-پێویستە لە ڕووی ئەقڵیەوە شتە زانراوەکان بگۆڕین بە پێناسەکراو، بۆ ئەوەی بەهۆی دردۆنگی دەستەواژەکانەوە کە پێناسەکان بەرتەسکیان کردوونەتەوە نەکەوینە هەڵەوە.

ئەمانە ئەو ڕێسایانەن کە پەرنسیپی بەڵگە تۆکمەو چەسپاوەکان دەگرێتە خۆ".

لە فیزیك دا

لە ڕاستیدا، تاقیکردنەوە ئەو ڕووداوانەمان پێشکەش دەکات کە پێویستە فیزیك زانین و ڕاڤەکردنی بکات بە ئامانجی خۆی. هەروەها ئەگەر

بمانـــەوێ لـــە بـــەهای ئـــەو گریمانانـــە دڵنیـــابین کـــە کردوومـــانن، دیســـان پێویســـتە بگەڕێینـــەوە بـــۆ تاقیکردنـــەوە. هـــەر لێکۆڵینەوەیـــەك لـــە دەرەوەی بازنەی تاقیکردنەوەدا جۆرێکە لە شێتیی. کاتێك کە کەســێکی وەکــی دیکــارت لافــی ئــەوە لێــدەدات کــە یاســاکانی جوڵــە (قوانــین الحرکــة) لــە ســیفاتەکانی خــوداوە دەردێنــێ، هەڵەیــەکی میتۆدییانــەی هێنــدە زەق دەدات کــە لێبوردنــی بــۆ نیــە. "نهێنیــەکانی سروشــت شــاراوەن. ئەگــەرچی سروشــت هەمیشــە کاریگەری بەردەوامی خۆی دادەنێ، بەڵام ئــەوە ئێمــە نــین کــە هەمیشــە کاریگەریــەکانی کەشــف دەکــەین. ئــەوە زەمەنــە کــە لــە ســەردەمێکەوە بــۆ یــەکێکی تــر کاریگەریـــەکانی کەشـــف دەکـــات، هـــەرچی ئـــەو تاقیکردنەوانەیشـــە کـــە بـــواری تێگەیشـــتن لـــە سروشــتمان دەداتــێ، بــە بــەردەوامی زیــاد دەکــەن. لەبەرئەوەی کە ئـەم پرەنسیپانەش تاقـە پرەنسیپی فـــیزیکن هەربۆیـــە بـــە زیـــادبوونی ئـــەوان دەرەنجامەکانیش زیاد دەکەن".

پاسکال بە تیۆرەی تاقیکردنــەوە دەست پێناکات، بەڵکو کارێکی لەمە باشتر دەکات، خۆی ڕۆڵی زانـای فـیزیك دەگـێڕێ. هـەمووان گریمانـەکانی تایبـەت بـە

قورسایی هەوا، ڤین لە بۆشایی و، لولە (أنبوب)ی تورشیلی دەزانین. خودی پاسکال خۆی، کە ڕەنگە بە کاریگەری دیکارتیش بووبێ، تاقیکردنەوەی بورجی (سان جاك)ی داهێناو جێبەجێشی کرد، هەر پاسکالیش بوو کە داوای لە (بیرێ) کرد تاقیکردنەوە بەناوبانگەکەی (بوی دی دوم) جێبەجێ بکات و، هەموو ئەو کارانەیشی بۆ بەیانکرد کە پێویستە لە پێناو سەرکەوتنی تاقیکردنەوەکەیدا بیکات.

ئەگەر (ئوزو) داهێنەری تاقیکردنەوەی (بۆشایی لە بۆشایی)دا بێ کە مەسەلەیەکی مێژوویی ناڕۆشنە ئەوا بە دڵنیاییەوە پاسکال بەشداری تیادا کردو ئەنجامەیەکلاکەرەوەکانیشی لە تاقیکردنەوەکانی (ڕوان)ەوە دەرهێنا. ئەمانە هەمووی تیۆرەی هاوسەنگی شلەکان و تیۆرەی قورسایی هەوای لێکەوتەوە. ئیدی بۆ یەکەمجار لە مێژوودا بینیمان کە ماتماتیك و فیزیك پێکەوە یەکدەگرن تاوەکو تێڕوانینێکمان سەبارەت بە یاساکان و ڕەوتی سروشت پێشکەش بکەن.

له لاهوت دا

ئەگەر ماتماتیك تەنها پشت لە مشتومڕ ببەستێ بە شـێوەیەکی پێشـوەختانەو، فـیزیکیش تەنـها بـە تاقیکردنـەوە، ئـەوا مەسـەلەگەلێك هـەن کـە پشـت بـە سـەرچاوە بەلگـە (المرجـع الحجـە) دەبەسـتن. "ئەگـەر بمانەوێ بزانین کێ یەکەمین پادشای فەرەنسیەکان بوو، جوگرافیاناسەکان بازنەی نیوەی ڕۆژ Meridien لە کوێدا دادەنێـن، ئـەو وشـانە چـین کـە لـە زمـانێکی مـردوودا بەکاردەهێنرێن و، هەموو شتە هاوشێوەکانی تـر، جگـە لـە کتێـب چ ئـامرازێك وەڵامـی ئـەم پرسـیارانەمان دەداتـەوە؟ کـێ دەتوانـێ شـتێکی نـوێ سـەرباری زانیاریەکانی ئەم کتێبە بکات کە ئێمە تەنـهاو تەنـها بـە زانیاریەکانی نێوی بەس بکەین؟ تەنها سـەرچاوە بەلگـە دەتوانێ شتەکانمان بۆ ڕۆشن بکاتـەوە". ئەگـەر کەسـێك وەك شاهیدێك شـتێکی بـۆ هێنـاین و ئـەو کەسـە جێـی متمانـە بـوو، هـەر ئـەوەندە بەسـە تـاوەکو لـەم جـۆرە بابەتانـەدا قەناعـەت بکـەین. ئەگـەر سـەرچاوە بەلگەش نەما ئەوا دەبێ بێدەنگی لێبکەین.

کوتومت ئـەوەی کـە لـە لاهـوت دا ڕوودەدات هـەر ئەمەیە. ئایا ڕاستە کـە خـودا لـەلای شـاخی سـینا بـۆ

موسا دەرکەوت؟ ئایا ڕاستە کە مەسیح دەستکردی موعجیزەیە؟ ئایا ڕاستە کە لە خاچ درا؟ خودا بە سروش چی نارد بۆ موسا؟ مژدەی چیدا بە مەسیح؟ بەبێ سەرچاوە بەڵگە ئەم مەسەلانە چۆن بزانین؟ "لە کایەی لاهوت دا سەرچاوە بەڵگە هێزی خۆی دەبینێ، چونکە لەم کایەیەدا پێویستیەکە بۆ هەقیقەت و، هەقیقەت بە هۆی ئەوەوە دەزانرێ، بۆ خستنەگەڕی دڵنیایی تەواویش سەبارەت بەو شتانەی کە بەلای ئەقڵەوە گرانن، هێندە بەسە کە لە کتێبە پیرۆزەکاندا پێشچاوی بخەین".

بەم پێیە دەتوانین وەڵامی ئەم پرسیارە گرنگانە بدەینەوە: باوەڕ بە کامیان بکەین؟ دێرینەکان یان نوێیەکان؟ هەرچی سەبارەت بەو شتانەی کە پشت بە مشتومڕو تاقیکردنەوە دەبەستن، بێگومان بڕوا بە تازەکان دەکەین چونکە لە دێرینەکان زیاتر دەزانن و کەڵك لە لێکۆڵینەوەکانیشیان وەردەگرن. لەم ڕووەوە مرۆڤایەتی لە تاقە مرۆڤێك دەچێت کە هەمیشە دەژی و بەردەوام فێردەبێ. دێرینەکان لە ڕاستیدا وەك لاو وابوون. گوناهی ئەوان لەوەدا نیە کە بەهۆی کەمیی بەڵگەوە بە هەڵەدا چوون، ئەگەر

تەمـەنی زیاتریـان بـۆ بنووسـرابایەو هــەتا ڕۆژگــاری ئەمڕۆمان بژیابان یەکەمین کەس دەبوون کە شتێکی جیاوازیان دەووت لەوەی کە لە ڕابوردوودا وتیان.

بـەڵام لـە مـەیدانی لاهـوت دا بارودۆخەکـە جیـاوازە. چونکـە ئـەو کەسـانەی کـە لــە ڕووداوە گێڕدراوەکانــەوە نزیکـتر بـوون، واتـە شـاهید عەیانــەکان و ئەوانــەی کـە خێرا کـە قسـەکەیانی لـە دەم گرتونەتـەوە، پێویسـتە لـە خەڵکانی تر زیاتر متمانەیان پێ بکرێـت. لـێرەدا تەنـهاو تەنــها ســەرچاوە بەڵگــە بەهــەند وەردەگــیرێ و ڕەچــاو دەکـرێ. پاسـکال سەرزەنشـتی هەڵوێسـتی ئـەو کەسـانە دەکــات کــە بــە بیــانووی ســونەتەوە بەرهەڵســتی پێشـکەوتنی زانسـتەکان دەکـەن، هـەروەها سـەرکۆنەی هەڵوێسـتی ئــەو کەسـانەش دەکــات کــە بــە بەڵگــەی پێشـکەوتنی زانسـتەکان بـیروڕای نـوێ دەهێننــە نێــو مـەیدانی لاهوتـەوە، پاسـکال دەسـتەی یەکـەم بـە نابینـاو دووەمیشیان بە ساختەچی و فێڵباز ناودەبات.

کەواتە با ئەرکی خۆمان لەهەر لقێك لە لقەکاندا بزانـین و جێبـەجێی بکـەین بـەم جـۆرە: مشـتومڕی پێشوەختانە لە ماتماتیك دا، تاقیکردنەوە لـە فـیزیك دا، متمانەکردن بە سەرچاوە بەڵگە لە لاهوت دا.

بەشی سێیەم
گومڕایی و ڕێگاکانی

1-ئیماندارن و گومڕاکان

ئـەو کەسـانەی کـە بـە هـۆی لـە دایـك بـوون و پەروەردەکەیانـەوە دڵیـان بـە ئیمـان کراوەتـەوە دەسـبەجێ دەزانـن ئـەو سـەرچاوە بەڵگانـە چـین کـە پێویستە باوەڕیان پێبکرێت و، بـەم پێیـە ئـەو ڕێسا ئـەخلاقی و ڕۆشـنبیریانەش چـین کـە دەبێ بخرێنـە بـواری جێبەجێکردنـەوە. ئـەو کەسـانە بـە هـۆی: (پاساوەکانی دڵ کە ئـەقڵ لێـی بێئاگایـە) ئـەو شـتانە دەزانـن، بـەهۆی ئـەو غەریزەیـەوە، کـە لـە حاڵـەتی ئیمـاندا، وامـان لێدەکـات بـەو پرەنسـیپانە ئاشـنابین کەلـە دواییـدا ئـەقڵ دەرەنجامـەکانی لێـوە دەردێنـێ. ئێمە جگە لە پێکەنین بە حاڵی ئەو چەشنە کەسـانە هیچ چارێکی ترمان نیە.

"چونکە دڵ هەست بە خودا دەکات نـەك ئـەقڵ"

ئـای لـە بەختـەوەریی ئـەو کەسـەی کـە بـەم شـێوەیە هەستی پێدەکات!

بەڵام لە تەنیشت ئەو پیاوچاکانەشدا تاقمێکی تر هەیە کە دەکرێ بە دوو بەشەوە:

یەکـــەم، بێدەربەســـــتەکان: کـــە گـــوێ بـــە ئاراستەکردنی ژیانی خۆیان نادەن و بە درێژایی ڕێگا لەم مەسەلەیە دوور دەکەونەوە.

دووەم، بێئیمانــەکان: کــە پێداگــری لەســەر بــێ ئیمـانی خۆیـان دەکـەن و، تەنانـەت جاروبـار لافیشـی پێوە لێدەدەن. ئەمێستا ئێمە چی بە هەریەکێك لـەم دوو تاقمە بڵێین؟

تاقمی یەکەم تەنها بیر لە یەك شت دەکەنەوە کە ئــەویش: گەمــەکردن و ڕابواردنــە. ڕەوشــی مرۆیــی ئێجگار ترسناکە بە هۆی ئـەو گومانانـەوە کـە دەوری بنچینـــەی دروســـتبوون و چارەنووسمـــان و ئـــەو ڕێچکەیـــەی داوە کـــە پێویســـتە بیگرینـــە بـــەر، هەرکەسێك کـە لـەم ڕەوشـە ڕابمێنـێ ناتوانـێ ڕێگـای گێژبوون لە خۆی بگرێو ئارەزووی بـەردەوام بوونـی بۆ ژیان نامێنێ، هەر بۆیە زۆربەی ئەو کەسانەی کە هێزو ئازایەتی بیرکردنەوەیان نیە پـەنا دەبەنـە بـەر گەمـەکردن، یـاری بـە کاغـەز دەکـەن یـاخود گەمـــەی بلیارد دەکـەن یـان تـۆپ بـۆ یـەکتری هـەڵدەدەن. ئـەم خۆخافڵاندنـــەش مـــردن و تراژیدیـــای بوونیـــان و

تەنانەت تازەترین و سەختترین خەم و پەژارەکانیان لەبیر دەباتەوە. "بەمجۆرە ژیان تێدەپەڕێ. مرۆ لە ڕێگای بەگژداچوونەوەی هەندێ کۆسپ و تەگەرەوە بە دوای دڵنیاییدا دەگەڕێ، ئیدی هەرکە بەزی حەوانەوە باری سەرشانی قورس و گران دەکات. چونکە ئەوجا بیرکردنەوەی یان دەڕوات بەلای ئەو بەلایانەدا کە لە ژیاندا هەن، یاخود بەرەو تەنگانەکانی کە هەڕەشەی لێدەکەن. کاتێك کە خۆی لەنێو دڵنیایی تەواودا دەبینێتەوە ئینجا بێزاری بە خۆی و دەسەلاتە تایبەتەکەیەوە لەنێو قوڵایی دڵەوە کەڕەگوڕیشە سروشتیەکانی لەوێدایە، هەڵدەقوڵێ و بیر بە ژەهرەکانی خۆی لێوان لێو دەکات".

پاسکال بە توندی ئەو جۆرە کەسانە ئاگاداردەکاتەوە. "ئەو کەسانەی کە بێ ئەوەی بیر لە ژیانی دوایی (الحیاە الأخیرة) بکەنەوە ژیان بەسەردەبەن، ئەوانەی کە تەنها لەبەرئەوەی لەنێو خۆیاندا ڕاڤەی قەناعەتپێکەر بەدی دەکەن گەڕان و لێکۆڵینەوە فەرامۆش دەکەن، ئەوەیان لەبیردەچێ کە نەمریی رۆح یەکێکە لەو بیروڕایانەی کە خەڵکی بە متمانەیەکی ساویلکانە پەسەندی دەکەن، یاخود لەو

بیروڕایانـەی کـە ســەرەڕای ناڕۆشــنییان، بنــەڕەتێکی چەســپاویان هەیــە، هــەرچی ئــەو کەســانەیە مــن تەماشایەکی تەواو جیاواز تەماشایان دەکـەم. چونکـە پشــتگوێ خســتن لــەم چەشــنە مەســەلە گرنگــە وابەســتەیە بـــە خۆیـــان و بـــە نـــەمریی و بـــە قەوارەیانــــەوە پـــتر لـــەوەی سەرســـامم بکـــات تووڕەم دەکات".

هـەرچی بـێ ئیمانەکانیشـە پاسـکال قسـەگەلێکی تریان ئاراستە دەکات.

ئەوانــە بەڵگــەی ئــەو کەســانە دەهێننــەوە کــە موعجیزەکـانی ڕابوردوویـان گێڕایـەوەو دەڵێـن: چـۆن بـاوەڕ بـەو بـەناو شـاهیدانە بکـەین کـە دوورتریـن شتمان لە باوەڕکردنەوە بۆ دەگێڕنەوە، لـە نموونـەی: ڕاوەسـتانی خـۆر، گۆڕانــی ئــاو بــۆ مــەی، ژیانــەوەی مردوو؟ بەڵکە ئەوانـە زۆر لەمـە دوورتریـش دەڕۆن: چونکــە نکوڵــی لــە بوونــی خودایــەکی چاکــەخوازو ڕۆحێکـی نـەمرو ڕێسـایەکی ڕەهـا بـۆ دادپــەروەری و چاکـــەخوازی دەکـــەن. ئەگـــەر دروســـت خـــودا چاکەخوازبێ ڕاڤەمانچی دەبێ بۆ ئەو خراپەیەی کە لـە جیـهاندا هەیـە؟ وێنامـان چۆنـە بـۆ پاراسـتنی

یادەوەری ژیان لە دوای مردن؟ چۆن تێبینی ئەوە ناکەین کە ئەوەی لێرە هەقە لەوێ ناهەقە؟

بەچی وەڵامی ئەو کەسانە بدەینەوە؟

مۆنتانی لە کتێبی Apologie de Raymond de Sebonde دا دەڵێت: "ئەوەی کە بێئیمان دەکاتە بێئیمان فیزی زل و، متانەبوونی ڕەهایەتی بە ئامرازەکانی پرسیارکردن و سەلماندن کە بەکاریاندێنێ،، لوت بەرزیە بێ ئابڕووانەکەیەتی. کەواتە ئەم لوت بەرزیە چ بەهایەکی هەیە؟ ئایا بە تەنها تێنەگەیشتن لە بوونی خوداو نەمریی ڕۆح و خوڵقێنراویی جیهان بەسە بۆ ئەوەی کە ئێمە مافی حوکمدانمان هەبێت لەسەر ئەوەی کە خودا بوونی نیەو ڕۆح لەناودەچێ و دونیاش نەخوڵقێنراوە؟".

سە بارەت بەم مەسەلەیە مۆنتانی دوا قسەی خۆی کرد. هەر ئەوەندە بەسە کە ئێمە بگەڕێینەوە سەر ئەو دارشتانەی کە ئەو کەشفی کرد. پاسکال جگە لە دووپاتکردنەوەی ئەو دارشتانە هیچی تر ناکات. بەلام لە کاتێکدا کە مۆنتانی شەبەنگی زەردەخەنەیەك دەهێڵێتەوە، پاسکال ئاگری لێ دەپژێ.

2-ڕەخنەی هەستەکان و ئەقڵ

کەواتــە ئــەو هەســتە کەشــف کــەرە ســەیرو ســەمەرانە چــین؟ ئــەو زانســتە ســەیرە چیــە کــە بێئیمانەکان پشتی پێ دەبەستن؟

هەستەکانیان؟

مۆنتــانی لــەدوای گومانخوازەکــانی ســەرەتا، ڕەخنەی لە هەستەکان گرتووەو دەڵێ:

"بە هۆی دیـاردە درۆزنەکانـەوە ئـەقڵ لـە خشـتە دەبات". ئایا هەمیشە دژایەتی یەکتر ناکەن؟ ئایـا بـە هــۆی خــەون و خــەیاڵ و وەهمــی بەردەوامــەوە چەواشەمان ناکات؟

یاخود مشتومڕەکانیان؟

کـە دەتوانـین بـە ئـارەزووی خۆمـان چیمـان بـوێ لێـی هـەڵێنجین. "ئـەقڵ گوێڕایەڵـە دەشـێ مـەیل بـە هـەموو لایـەکدا بکـات". هەربۆیـە هـەموو شـتێك بـە هەڵەیدا دەبات. ئەندێشەو ئەو چەواشـەکاریانەی کـە بــە دوایــدا دێــت، خۆشویســتنی کەســانی دیو قــین لێبوونیان، بەرژەوەندی، نەخۆشی، بەهەڵەیدا دەبەن.

دەردێکــەو دەرمــانی نیــە. بــۆ دڵنیــابوون لــە مشتومڕەکەیشمان دەبێ نیشانەیەکی دوور لە هەڵە (معصوم) مان پێ بێت کە بەڵگە بێت بۆ ڕاستیی. بــەڵام بــۆ کەشــفکردنی ئــەم نیشــانەیە دەبــێ لە پێشدا بیزانین.

یان بەڵگە نەویستیی؟

بــەڵام ئەگــەر ئێمــە بیرۆکەیــەکمان بــە بەڵگەنەویست بێتە پێشچاو ئەمە هۆکارێکی بەس نیە بۆ ئەوەی کە بەهایەکی ڕاستەقینەی ڕەهای هەبێ. بەم پێیە، مەسەلەی بەڵگەنەویســت بــە گۆڕانی کات و شوێن دەگۆڕێ. "ئەوەی کە لە بەردەم چیای پیرینی‌دا هەقە لە پشتەوەیدا ناهەقە، یەکوو لەو دادپەروەریە کە ئاراستەی ڕووبار بەری پێ دەگرێ!". دەوترێ: "بنەماگــەلێکی سروشتی هــەن خۆیان بەسەر ئەقڵی ئێمەدا دەسەپێنن، دەبێ بەو جۆرە تەماشایان بکەن کە شیاوی نکوڵی لێکردن نین". بەڵام ئایا ڕێی تێناچێ کە ئەم پرەنسیپانە تەنها گوزارشتێك بن لە خووەکۆنەکانمان؟ "ئایا بنــەما سروشتیەکانمان هــەمان بنــەما باوەکانمــان نین؟" "زۆر دەترسێم کە ئەم سروشــتەش هــەمان

خـــــووی ســــــەرەتابێ، وەك چـــــۆن خـــــوو سروشتی دووەمە".

سەبارەت بەو زانستەیش کە بێئیمانـەکان پشـتی پێدەبەستن، با دیسان بگەڕێینـەوە بـۆ لای مۆنتـانی. پاسکال لە گفتوگۆیدا لەگـەڵ هێـژا دی ساسـیدا بـاس لـە سـەلماندنە سەرسـوڕهێنەرەکەی مۆنتـانی دەکـات. چونکـە ئێمـە نـازانین ڕۆح و جەسـتەو مـادە چیـە. ناشزانین لە چ کاتێکدا ڕۆح دەستی بە بوون کردو کە ئایا کۆتایی هەیە یان نا. نازانین کەی ڕۆح بە هەڵەدا دەچێو لە چ کاتێکدا ڕاستی دەپێکێ. نازانین کە ئایـا زیندەوەرەکـان بیردەکەنـەوە یـان نـا، نـازانین کـات و شـــوێن و جوڵـــەو یـــەکبوون چیـــە، نـــازانین: "تەندروسـتی و نەخۆشـی، ژیـان و مـردن، چاکـەو خراپـە، چاکـەخوازی و گونـاە" چـین، ئەندازەکـەمان پرەنسـیپەکانی شـلۆقە، فـیزیك و پزیشـکی و مێـژوو سیاسـەت و زانسـتی ئـەخلاق و ئیجتیـهاد، هیـچ شـتێ جێـــی متمانـــە نیـــە. پـــەکوو لـــەم پاســـاوەی فیزی بێئیمان!

مۆنتـانی لەسـەر هەقـە کـاتێك کـە: (بــە تونـدی ئەقڵی بەتاڵ لە ئیمان ئاگاداردەکاتەوە) (تەنانــەت لـە بەرزاییەکانیەوەی دادەگرێو لەگەڵ ئاژەڵدا بەراوردی

دەكات). پاسكال بەم وتەیە دوا گورزی خۆی ئاراستە دەكات كە دەڵێ: "ناتوانم خۆشنوود نەبم وەختێك كە دەبینم لەلای ئەم دانەرە، ئەقڵی لەخۆبایی بە هەمان چەكی خۆی سوكایەتی پێدەكرێت".

دروست "گومانكردن ڕاستترە". فیزی بێئیمانیش چیدی نیە جگە لە گەوجیەك كە بەرەو تاوانی دەبات. پەكوو لەو فیزە ئابڕووبەرەو لەو ساویلكەییە كە شایانی زەم كردنە! "ئەگەر سەرەتا مرۆڤ لە خۆیەوە دەست پێبكات، ئەندازەی بێتوانایی خۆی بۆ دەردەكەوێ لە تێپەڕاندنی ئەو سنورەدا كە بۆی دیاری كراوە. بەش چۆن دەتوانێ كە گشت بزانێ؟ ڕەنگە خواستی بەش لانی كەم زانینی ئەو بەشانە بێ كەلەگەڵیدا دەگونجێن؟ بەڵام بەشەكانی جیهان بە جۆرێك وابەستەن بە یەكدییەوە كە پێم وابێ ئەستەمە بتوانین بەشێك بەبێ یەكێكی دی و بەبێ گشت بزانین".

بەشی چوارەم
گرەوو ئیمان

کەواتە چی بکەین؟

گومـانکردنی مۆنتــانی، بیٚئیمــانی تێکدەشـکێنیٚ بەلاَم بە تێکشکاندنی بـەهای ئـەقلّ. ئایـا لـە هـەمان کاتدا هەموو ئومێدێکیشمان بە بوونی ژیانێك کە بـە شـێوەیەکی ژیرانـە ڕێکخرابــیٚ تێکناشـکێنیٚ؟ ئەگــەر ئەقلّ بیٚ توانابیٚ لە دژی ئایین، ئایا بێتوانــایش نابیٚ لە خزمەتکردنی ئایین؟

ئەمێســتا ئێمــە ئــــەوەتاین لــــەنێو جەرگــــەی کێشـەکەدا. پاسـکال لـە ڕێگــای کێشـکردنی ســەرنجی کەســی بیٚئیمــان بــەرەو ئــەو شــتەی کــە لــە کــاتی گرەوکردنــــدا بــــە هەڵســــوکەوتێکی دانایانــــە تەماشادەکریٚ، خۆی لە کێشەکە دەدزێتەوە.

کەسی گرەوکــەر خـۆی لەبـەردەم دوو هەلْوێسـتدا دەبینێتەوە. ئەگەر لە هەردوو لایەنەکەدا ئەگــەریٚکی چوون یەك لە بردنەوە (الربح) و دۆڕاندن (الخسارة) بــەدی بکــات، هیــچ چــارێکی تــری نامێنــیٚ تەنــها

وازهێنـان لـە گەمـــەکردن یـاخود پشـت بەسـتن بـە فاکتـەری ڕێکـــەوت نـــەبێ. ئەگـەر یـەك ئەگـەر بـۆ بردنەوە هەبێو لە لایـەکی تـر دوو ئەگـەر لـە ئـارادا هـەبێ، دەبـێ لـەو شـوێنەدا گرەوبکـات کـە ئەگـەری بردنەوە زیاترە، وە ئەگەر ئەگەری بردنەوە بە تەنها لە یەکێك لەم دوو لایەنەدا زۆربێ، بێئەقلێـە ئەگـەر ئەو لایەنە هەڵنەبژێرین.

ڕەوشی مرۆییش بە هەمان شێوەیە.

ڕێکخسـتنی ژیانمـان بـە گوێـرەی بـــاوەڕبوون و باوەڕنـــەبوونمان بـە بوونـی خـوداو نـــەمریی ڕۆح و ڕێساکانی ئەخلاقی مەسـیحیی دەگۆڕێ. بـەڵام ئێمـە ناتوانین هیچ کامیان بچەسـپێنین. کەواتـە دانـایی وا دەخوازێ کە لەم چەشنە بابەتانەدا واز لە هەر بڕواو حوکــم و کـــارێك بــهێنرێت. بـــەڵام ئـــەم دەســـت بەرداربوونـە ئەسـتەمە. چونکـە ئێمـە ناچـارین کـە هـەڵبژێرین. دەبـێ بــەو جـۆرە ڕەفتـار بکـەین وەك بڵێی ئـایین شـتێکی ڕاسـتە یـان دەبـێ لـە دەرەوەی چوارچێوەکـــەیو لــــە دژی هەڵسـوکەوت بکـــەین. بمانەوێ یان نا دەبێ هەڵوێستێکیان وەربگرین.

بەڵام کـام لایـەنیان هـەڵبژێرین؟ پێویسـتە وەکـی کەسێك ڕەفتار بکەین کە گرەو دەکات. با بزانین کـام لایـەنیان کــەمترین زەرەر و زیــاترین قازانجمــان بــۆ مسۆگەر دەکات.

ئەگـەر گـرەوم لــە دژی ئــایین کــرد چ قــازانجێك دەکـەم؟ چـەند سـاڵێك گەمـەو ڕابـواردن، پـەکوو لـەو گەمەیە! "دەسبەجێ نەخۆشی دەکەوێتە وێـزەم".لـە بەرامبــەر ئەوەشــدا بەختــەوەری هەمیشــەیی‌و کامـەرانی بـێ پایـان لـە کیـس خـۆم دەدەم. ئەگـەر گرەوم لەسەر ئـایین کـرد چ زەرەرێـك دەکـەم؟ هیـچ. چونکــە ژیــانێکی پــڕ لــە شــادومانی دڵنیــایی و ڕاســتگۆیی و چاکــەخوازی و خواپەرســتی دەژیــم. دەشــێ بەختەوەرییــەکی جــاویدانی و کامەرانیــەکی بێپایانیشم دەستگیر بێت. وێڕای ئـەوەش ئەگـەر بـە گرەوکـردنم لەسـەر ئـایین بەهەڵـەدا چووبـووم، دوای ئەوەی کە دەمرم و لەنێودەچم هەست بـە هەڵەکـەی خـۆم ناکـەم، ئـەم هەسـت نەکردنـە وام لێدەکات کـە داخ و حەسرەتی بۆ هەڵنەکێشم. بەڵام ئەگەر گـرەوم لـە دژی ئـایین کـردو لـە هەڵبژاردنەکـەمدا بەهەڵـەدا چـووم ئەوکاتــە حوکمــی حەســرەت و پەشــیمانی هەمیشەیی بەسەرمدا دەدرێت.

كەواتە دوودڵی بۆچیە؟

كەواتـــە پێویســـتە گـــرەو لەســـەر ئـــایین بكرێـت.پێویسـتە مـرۆڤ وەك كەسـێكی ئیمـاندار هەڵسوكەوت بكات.

لـێرەدا كەسـی بێئیمـان دێتـە وەڵام و دەڵێـت: "نـاتوانم ئیمـان بێنـم". پاسـكال بـۆ ئەوكەسـە دوو وەڵامی لەلایە كە ئەمانەن:

وەڵامـی یەكـەم پشـت ئەسـتورە بـەم سـەرنجە گرنگە: "تۆ ئیماندار نیت و ناتەوێت ئیمانیش بێنی: كەواتە وەك كەسێكی ئیمـاندار ڕەفتـار بكـە. بچۆ بـۆ كۆنوێـژ (القـداس) و، ئـاوی پـیرۆز بخـۆرەوە"، وەك مۆنتانی دەڵێ: "دواجار دەبیت بە ئیماندار" چونكـە مادامـەكی جوڵـەكانی خواپەرسـتی بـە ڕێكوپێكـی جێبەجێ دەكرێ، بەرەو ئیمانداریمان دەبات.

هاوكـات شـتێكی دیكـەش لـە ئـارادا هەیـە كـە ئەمەیـە: "ئـیرادە یەكێكـە لـە ئـامرازە سـەرەكیەكانی ئیمـان، نـەك لەبەرئـەوەی كـە دەیخولقێنــێ بەڵكـە لەبەرئەوەی كە شتەكان بە گوێـرەی ئـەو تەماشـایەی ئێمە كە تەماشایان دەكەین ڕاستن یـاخود ناڕاسـتن". كەواتـە هێنـدە بەسـە كـە بـە ویسـتێكی خۆڕاگرانـە

ئیمانمان بوویت و، ڕۆشنایی بایـەخمان بخەینـە سـەر هۆکـــارە پاڵپێوەنـــــەرەکان و، لـــــەو هۆکارانـــــەی دووربخەینـەوە کـە مایــەی گومــانن، بـۆ ئــەوەی کـە دواجار خۆمان سەرداری ئیمانی خۆمان بین.

بەشی پێنجەم
ڕاستیی ئایینی مەسیحی

ئـەم هۆکـارە لەهـەر شـتێکدا هەیــە کـە ڕاســتیی ئایینی مەسیحی بسەلمێنێ.

پێویسـتنە ئێمــە گــرەو لەســەر ئــایین بکــەین و باوەڕمان بە بۆچوونەکانی هـەبێ. بـەڵام کـام ئـایین؟ پاسکال بێ هیچ دوودڵییێك دێتە وەڵام و دەڵێت: "ئەو ئایینەی کە پێویستە ئارەزووی گرتنی بکەین ئـاینیی مەسیحیە". لە ڕاستیدا دوو جـۆر لـەو بەڵگانـە هـەن کە ڕاستیی ئایینی مەســیحی دەســەلمێنن و قـایلبوونی ئێمـە لەســەر بۆچــوون و ســوننەتەکانی دەســەپێنن. هـەندێکیان تـەواو فەلسـەفیو، هەندەکــەی تریشــیان مێژوویی پەتییە.

بەڵگە فەلسەفیەکان

پاسکال دەڵێ: "ئێمە بـەبێ مەسـیحیەت نـاتوانین هیچ شتێك لە مرۆڤ و لە بوون تێبگەین".

کەواتە با یەکەمجار لە مرۆڤ ڕابمێنین.

مرۆڤ بوونـەوەرێکی ئێجگـار سـەیرو نامۆیـە. لـە نێویـدا سـیفاتەکانی فریشـتەو ئـاژەڵ کۆدەبێتـەوە. مرۆڤ "چڵە قامیشە، لاوازترین شتە لە سروشت دا". بـەڵام "تایبەتمـەندی بیرکردنـەوە" یەکێکـە لـە خاسـیەتەکانی ئـەم قامیشـە. ئـەو غەریزەیـەی کـە هەیەتی وای لێدەکات و دەرك بەوە بکات کە خـاوەنی هـێزی فیکـری و، وزەگـەلێکی ئـەخلاقی و، ڕاچـەنین گەلێکی ئایینیە، ئەمانـەش ئەگـەر مانایـەکیان هـەبێ مانای ڕەوشێکی، ئەگەر ڕاستبێ بلێـین، خوداوەندیـە. بـەڵام ئـەزموون بـۆی دەرئـەخات کـە سـەرباری ئەوانـەش خـاوەنی لەشێکی لـەناوچوو هـەڵچوونێکی تونـدو ئارەزووگـەلێکی نـەخۆش و نـەنگی گـەلێکی ناشـیرینە. توانـای بـاڵاترین هـزرو نزمـترین هەسـتی هەیە. کەواتە بوونـەوەرێکی دووفاقـە، مادامـەکی کـە دڵ و دەروونی بە ئیمان ئاوەدان نیە دەرك بـە خـۆی ناکات.

با دووەمجار لە گەردوون ڕابمێنین.

گەردوو نیش خاوەنی کۆمەڵە سیفاتێکی تەریب و هاوشـێوەیە. ئێمـە مـەزنی و جوانـی و قەشـەنگی و دەلالی لـە بێپایـانی گـەورەو بێپایـانی بچوکـدا بـەدی دەکەین. شانبەشانی ئەوەش هەرچی شتێ لە خراپەو

ئێش و ئــازارو نەخۆشــی و بەدڕەوشــتی کــە بــاوەڕ دەکــرێ و کــە کۆمــەڵێك دیمــەنی بێئومێدکــەری داخراون، تیایدا بەدی دەکەین.

کەواتــە چــۆن چۆنــی لــە ئاســت خۆمــاندا ڕاڤــەی بوونــی ئــەم تێکەڵیــە جیــاوازە لــە ســیفاتی پێچەوانــە بکــەین؟ پاســکال بــاوەڕی وایــە کــە تێگەیشــتن لــەو تێکەڵیــە ئەســتەمە ئەگــەر داوا لــە ئــایینی مەســیحی نەکەین کە تاریکــاریی ڕێگامــان بــۆ ڕوونــاك بکاتــەوە، چونکە هەر ئەم ئایینەیە کە ڕاڤەی ئــەو مەتەڵــەمان بۆ دەکات، ئەگــەر ئــەویش نەبووایــە بێســود بــەدوای هەڵهێنانیدا دەگــەڕاین. پوختــەی ئــەو ڕاڤەکردنــەش بەمجۆرەیە:

خودا لە سەرەتادا مرۆڤ و گەردوونی بە کامڵی و جوانــی دروســت کــرد. بــەڵام مــرۆڤ تــاوانی یەکــەمی کردو لە فەرمانی خودای خۆی یــاخی بــوو، ئیــدی لــە بەهەشت دەرکرا. ئەوە ڕاڤەی هەموو شتێکە.

ئەم مەسەلەیەش ڕاڤــەی ئــەوەمان بــۆ دەکــات کــە لــەنێو ناخمــاندا فریشــتەو ئــاژەڵ هەیــە. فریشـــتە پاشماوەی بارودۆخی پێشوومانەو، ئاژەڵیش خــودا لــە ناخمــانیدا چــاند تــاوەکو لــە نــەوەکانیدا ســزای ئــادەم

بدات. مرۆڤ له پای ئەو تاوانەی کە کردی و وەك سزادانێك ئەوجا بووە ئەم بونەوەرە دووفاقەی ئێستا.

له لایەکی ترەوە بۆیە گەردوون ئەم ڕووخسارە بێئومێدکەرەمان پیشان دەدات چونکە: "خودا بە خواستی خۆی خۆی ون دەکات" وەك سزادانێك بۆ مرۆڤ. بەڵام له دوای خۆی ڕووناکیەکی ئەوتۆی لە دونیادا بەجێهێشتووە کە هەڵبژێردراوەکان ڕێگای بەرپێی خۆیان ببینن و ڕزگاربوونیان دەستگیربێ، هاوکات تاریکاییەکی ئەوتۆیشی بە نێویدا پەخش کردوە کە گومڕاکان کوێربن و ڕێگای ڕاستیان لێهەڵە ببێ.

پاسکال نوسیویەو دەڵێ: "بەڵام من پێی لێدەنێم هەرکە ئاینی مەسیحی ئەو بنەمایە کەشف دەکات کە دەڵێ سروشتی مرۆڤ گەندەڵ و خراپەو لە بڵندییەکەیەوە دابەزیوەتە خوارەوە، دەسبەجێ وامان لێدەکات کە لە هەموو جێیەك نیشانەی ئەم ڕاستیە بە چاوی خۆمان ببینین".

ئەوکاتە دەرك بەوە دەکەین کە بۆچی خودا دەیویست ئێمە "کۆششێکی ئیرادی" بکەین تاوەکو بەرەو فەلسەفەی ڕایستەڤینە بچین. واتە

گرتنەبـەری "ڕێگــای نوچـدان و ملکــەچی" بەســەر خۆماندا بسـەپێنین. ئـادەم بـە هـاندەری لـە خۆبـایی بوون ئەو کارەی کرد. ئــەو کەسـانەیش کـە تەنـها بـە دراو "معطیـات"ی هەسـت و بەڵگەنەویستی ئـەقڵ و بەهای مشتومڕەکانی خۆیـان نـەبێ نایانـەوێت بـاوەڕ بـە هیچی تـر بکـەن، لـە ڕاسـتیدا هـەر لەسـەر هێڵـە دیاریکراوەکـە دەمێننـەوە و شـایانی ئــەوە نــین کــە خودایان بۆ بەرجەستەبێ، هەر بۆیە تەنها دوودڵی و واق وڕمانیان دەستگیر دەبێ. هەرچی دڵنیایی تیۆری و پراکتیکیشـە تەنـها تــەرخانی ئــەو کەسـانەیە کــە زانیان چۆن چۆنی خۆیان لـە ئـادەم بێبـەری دەکـەن. ئـەوان ئـەو ڕۆژە خۆیـانی لێ بێبـەری دەکـەن کـە بــە کڕنووشـەوە ڕەفتـار دەکـەن، واتـە ڕۆژێك کـە خۆیـان لەسـەر ئیمــان هێنــان ناچاردەکـەن ئەگــەرچی ئــەو کارەیشــیان لەگــەڵ دراوی هەســت و بەڵگەنەویســتی ئەقڵیشـیاندا نەیەتـەوە. ئەوانـە خۆیـان ناچاردەکــەن لەســـەر باوەڕهێنــان بــە بــاوەڕی تــاوانی یەکـــەم "الخطيئة الأولية "،ئەو باوەڕەی کە بەبێ ئەو لە هیچ شـتێك تێناگـەین و ئیمـان پـێ هێنانیشـی تەنـها بـە سەرکوت کردنی فیزو لەخۆبایی بوونمان دەبێت. لـە

ڕاستیدا هیچ باوەڕێك هێندە بەلای ئەقڵەوە گـران و، هێندە بەلای ڕۆحەوە مایەی شۆك و هێندە پێویستی بەم وازهێنانە فراوانە نیە لە هـزری شـەیتانیانە کـە لە بەردەم ئیماندا لـەنێو ڕۆحمـاندا دوودڵـی دروسـت دەکـات: "بێگومـان هیـچ شـتێك بـەلای ئەقڵـەوە لـەوە داخورپێنــتر نیــە کــە بڵێــین تــاوانی مرۆڤیەکـــەم دابەزی بەسەر ئەو مرۆڤانەدا کە لە دوایــەوە هـاتن و هیچ دەستێکیان تیایدانەبوو. نەك هەر پێدەچێ کـە ئـەم گواسـتنەوەیە ئەسـتەم بێـت بەڵکـە ئـەو پــەڕی ناهەقیشە.. بێگومان هیـچ شـتێك بـە ئـەندازەی ئـەم باوەڕە مایەی شۆك نیە بـۆ ڕۆح". هـەر بۆیـە ملکـەچ پێکردنـی هـزر تـا ئــەندازەی ئیمـان پێهێنــان بــەم باوەڕە لە هەموو قوربانیدانێکی دیکـە زیـاتر شـایانی پاداشت دانەوەیە، بۆیە خودا ملکەچکردنی ئەقڵی پێ باشـترە لـە فـیزو لـەخۆبایی بوونکـەی تـاوەکو: "ئــەو هێزە خۆ بەزلزانە هـێزی مشـتومڕە سەرشـۆڕ بکـات، کە بە وتەی خۆی دەبێ ببێتە دادوەری ئەو شتانەی کە ئیرادە هەڵیاندەبژێرێ و، بۆ ئــەوەی چـاری دەردی ئـەم ئـیرادە نەخۆشـە بکـات کـە بـە هـۆی پەیوەندیــە گڵاوەکانیەوە تەواو خۆی خراپ و گەندەڵ کـردووە". هەرکەسێك کە لــە فـیزی ئـادەم خـۆی بێبــەری بکـات

دەستپێشخەریەکی پێویست دەکات. ئیدی ئەوکاتـە خـودا خـۆی پیشـان دەدات و ڕاڤـەی ڕاسـتەقینەی سروشتی مرۆڤ و گەردونی بـۆ کەشف دەکات.. ئـای کە ئەمەش چ پاداشتێکە!"

بەڵگە مێژووییەکان

هەروەها کۆمەڵێك هۆکاری مێژوویش هەن کە وەکی پاسکال دەڵی پێویستە هانی کەسی مەسیحی بدەن بەرەو ئاینی مەسیحی و مانەوە لەسەر ئەو ئایینە. بەڵام پاسکال هیچی تازە باس ناکات بەڵگە دەگەڕێتەوە بۆ بەڵگە باوە ناسراوەکان کە ئەمانەن:

بەڵگەیەك هەیە کە لە "نەمریی ئایینی مەسیحی"ەوە وەرگیراوە، ئەو ئاینیەی کە لەسەر باوەڕبوون بە دابەزینی مرۆڤ لە دۆخێکەوە کە لەگەڵ خوداداسەروەرو پەیوەندیدار بووە بۆ دۆخێك ل ە ناسۆرو پەشیمانی و دوورکەوتنەوە لە خودا. بەڵام لە دوای ئەم ژیانە، بە هۆی مەسیحێکی فریادڕەسەوە دەگەڕێینەوە بۆ دۆخی یەکەمجارمان، مەسیحێك کە دێتە سەرزەوی و هەمیشە لەسەر زەویشە، هەموو شتەکان تێپەڕین و بەسەرچوون تەنها ئەم شتە

مایــەوە کــە هــەموو شــتەکان لەبــەر خــاتری ئــەو دروست کراون".

".. بـا سـەرنجی ئـەوە بدەیـن کـە چـاوەڕوانی مەسیح لەوەتی دەستپێکردنی دونیـاوە بـەبێ پچـڕان بەردەام بووەو،.. کـە هەمیشـە کەسـانێکیش هـەبوون دەیـانوت خـودا بـە سـروش پـێی ڕاگـەیاندووین کـە فریادڕەسێك لـەدایك دەبـێ میللەتەکـەی ڕزگاردەکات و،.. کە ئیبراهیم لە دوایدا هـاتووە دەڵـی سروشـم بـۆ هاتووە کە ئەو فریاد ڕەسـە لـە یـەکێك لـە ڕۆڵـەکانی من لە دایك دەبێ،..

کـە یــەعقوبیش وتویــەتی لــە یــەهوزدا لــەدایك دەبـێ‌و، کـە موسـاو پێغەمبـەرانی دواتریـش هـاتوون تـاوەکو هـەواڵی کـاتی هـاتن و شـێوازی ئـەو هاتنـە ڕابگەیـەنن و، کـە وتویشـیانە ئـەو شـەریعەتی ئێسـتا تەنـها لـە چـاوەڕوانی شـەریعەتی مەسـیح دا دروسـت بـووەو، کـە شەریعەتەکەیشـیان هەمیشـەییە تـاو ئـەو کاتەی شەریعەتە نەمرەکەی ئەو دێت و، کـە دواجـار مەســیحیش هــاتووە هــەموو پێشــبینیەکانی هێناوەتەدی. بە ڕاستی ئەمە شتێکی جوانە".

بەڵگەیــەکی تریــش هەیــە کــە لــە هاتنــەدی پێغەمبەرایەتیەکانەوە وەرگیراوە.

"گـــەورەترین بەلگـــە لەســـەر مەســـیح پێغەمبەرایەتیەکانــە. خــودا لــە مــاوەی هـــەزارو شەسسەد ساڵدا پەیامبەرانی ناردووە، لە دووایدا ئـەم پەیامبەرییە بە هۆی جولەکەکانــەوە بڵاوبـووەوە کـە لە ماوەی چوار سەد ساڵدا لەگەڵ خۆیاندا بە هـەموو دونیادا بڵاویان کردەوە. ئەمە ئەو سەرەتایەیە کە بۆ لـەدایکبوونی مەسـیح ســازکرا، ئــەو مەسـیحەی کـە پێویستە هەمووان ئیمان بە بیروباوەڕەکەی بهێنن".

دواجـار پاسـکال لـە موعجیزەکانـەوە بەلگەیــەکی بنـەبڕ دەردێنـێ بـۆ سـەلماندنی خودایــەتی مەسـیح. هەندێ کەس نکوڵی لە بوونـی موعجیزەکـان دەکـەن، بــەڵام بەهەڵــەدا چــوون. "ئەگــەر هــەموو ئەوانــە ناڕاست بوونایە، هیچ شتێك ڕاسـت نـەدەبوو:". هـەر بۆیە چەندین موعجیزەی تریـش هـەن. ئایـا پاسـکال بە چاوی خۆی ئــەوە نـەبینی کـە چـۆن چۆنـی دڕکـە پیرۆزەکـە چـاوی کچەکـەی خوشـکەزای چـاککردەوە. وەکـی مەسـیحیش دەڵـێ، ئەگـەر ئێـوە بـاوەڕ بـە مــن ناکەن باوەڕ بە موعجیزەکان بکەن. کەواتــە بـابزانین کـــە چـــۆن دەریاندەخـــەین و دەرەنجامیـــان لێ

دەردەهێنـــین بـــەو جـــۆرەی کـــە حـــەزرەتی مەســـیح داوامان لێدەکات.

بـەم پێیـە هەقیقـەتی مەسـیحیەت جێـی گومـان نیـە، چونکـە ئایینـــە بتپەرســـتەکان و هاوشـــێوەکانی پشـت بـە ئەفســـانە دەبەســـتن، بـــەڵام کتێبـــی پـــیرۆز پیشـت بـە ئەفسـانە نابەسـتێ، سـەرچاوە بەڵگەیەکـە وشەکانی پیرۆز بووەو لە گومان پاك بووەتەوە.

بەشی شەشەم
چۆن چۆنی ڕاڤەی مەسیحیەت بکەین

ئێستا ماوەتەوە کە بزانین بە چ جۆرێك پێویستە ڕاڤەی مەسیحیەت بکەین.

ئەم مەسەلەیە چەندین مشتومڕی جۆراوجۆری دروستکرد، مەترسیدارترینیشیان ئەو مشتومڕەیان بوو کە لە ڕۆژگاری پاسکال دا لە نێوان مەسیحیەکان و جانسینیەکاندا کرا.

ڕەخنەی ڕاڤەی مەسیحیانە

پاسکال ڕاڤە مەسیحیانەکە بە ڕاڤەیەکی خراپ و ڤێزەون دادەنێ چونکە:

یەکەم: مەسیحیەکان بە هۆی ئەم تێڕوانینەیانەوە سەبارەت بە یارمەتی پێویست "العون الكافی" هەمان بیدعە پیلاجییە[10] کۆنەکەیان نوێکردەوەو، بە بەکارهێنانی زمانی مەسیحییانەش هەمان ئەو هەڵەیەیان کردەوە کە

ئــەبكتيتۆس بــە زمانــە بــت پەرســـتانەكەی خــۆی كردبووی. هێندە لە خۆشیان بایی بووبوون وایان پێ باش بوو كە لەسەر كاری خۆیان بەردەوام بن. ڕاست نیـە كـە هەمیشـە لـەنێو ڕۆحــی مــرۆڤ دا یارمــەتی پێویست هەیـە بـۆ پاڕانــەوە لــە خــودا، تەنــها هــەر پاڕانـەوە لـە خودابـەس نیـە تــاوەكو بــەو یارمەتیــە كارایــە كۆمــەكمان بكــات كــە پێویســتمان پێیــەتی. دروست وەك دەڵێن ئادەم: "هاوڕێیەكی بەكـەڵك بـوو یارمـــــەتی لـــــەكیس چـــــوو". وەكـــــی پـــــەترۆس پێغەمبەریش ڕایگـەیاند، خـودا هـەڵبژاردەو نـەفرەت لێكراوەكـانی خـۆی هـەڵبژاردو دایمـەزراندن. كەواتــە ڕەوشــێكی حــەتمی هەیــە كــە لــە چــارەی هــەموو بوونەوەرێك نووسراوە. خودا خۆی بە یارمـەتی كـارا كۆمـەكمان دەكـات یـاخود لێمـانی قەدەغــە دەكـات. نــهێنی چاكــەو خراپەكاریەكانیشــمان ئــا لێرەدایــە. "ئێمــە هیـــچ شـــتێك لـــە كاروكردەوەكـــانی خـــودا تێناگەین ئەگەر ئەوە نەكەینە سەرمەشق بۆ خۆمـان كە خودا ویستویەتی هـەندێ خـەڵك چەواشـە بكـا و ڕێگای ڕاست پیشانی هەندێكی تری بدات".

ڕاسـتیش نیـە كـە ئـەخلاق وەك خــۆی هــەر بــە ئـەخلاقێكی مەسـیحی دەمێنێتـەوە ئەگـەر ئێمـە بــە

بیـانووی سـازاندنی لەگـەڵ ژیـانی ڕۆژانـەو ژیـانی کۆمـەڵگاییدا ئاسـانکاری لـە پرەنسـیپەکانیدا بکـەین. ئەوە ئەخلاقێکی کەمتەرخەمە! ئەوە بە گیانی خـۆم قەسم تەواو پێچەوانەی مەسیحیەتە.

پاسکال بـەردباران و بگـرە گاڵتـە بـەو کەسـانە دەکات کەئەم کارە دەکەن و ئینجا لافی ئەوە لێدەدەن کە گوایە بە یارمەتی دەسەڵاتە سیاسیەکان دەسەڵاتی خۆیـان دەکێشـن بەسـەر کلێسـادا. مەسـیحیەکان پرەنسـیپی بـیروڕا ئەگەرییـەکان "الاراء الإحتمالیـة"یـان هێنایـە نێـو ناوانـەوە. ئەگـەر حـەزتکرد شـتێك بکـەیت ویژدانـت ڕەتـی بکاتـەوە ناچـار نیـت کـە بـە زەرورەت دەسـت لـەو شـتە هـەڵبگریت و نەیکـەیت. دەسـت بکـە بـە پشـکنینی دانراوەکـانی حەڵاڵکـەرانی کێشـە ویژدانیـەکان و بـە تایبەت دانراوی مەسیحیەکان، بزانـە ئایـا کەسـێکیان لەنێودایـە کـە ڕووبـەڕوی حاڵـەتێکی هاوشـێوەی حاڵەتەکـەی تـۆ بووبێتـەوە و پـێی وایبووبـێ کـە دەکـرێ داکۆکـی لـە چارەسـەرێك بکرێـت کـە لەگـەڵ ئارەزووە شـاراوەکانی تـۆدا بگونجێت. ئەگـەر تووشـی کەسـێکی لـەو جـۆرە بوویـت کەواتـە تـۆ (ڕایـەکی

ئەگەرییانە)ت هەیە. تەنها هەر ئەمەندەش بەسە بۆ دەرچوونت بەبێ تاوان ئەگەر وێڕای هەموو ناڕەزاییە ڕوو لەسەرەکانی ویژدانیشت هێشتا هەر شوێن ئارەزووەکانیشت کەوتیت. ئای لەم پرەنسیپە ناشیرینە، ئەوەی کە زیاتر ناشیرین و مەترسیدارتریشی دەکات ئەوەیە کە لیستی ناوی ئەو لاهوتییانەی کە تەنها حوکمدانیان بەسە بۆ دۆزینەوەی (بۆچوونێکی ئەگەرییانە) لە ناوی کەسانی بە ئابڕوو بەتاڵەو پڕە لە ناوی کەسانی هیچ و پووچ!

هەروەها مەسیحیەکان ڕێگایاندا بە پارێزە زەینیەکان "التحفظات الذهنية- Restrictions mentales"*. بۆ نموونە پرسیارت لێدەکرێت کە ئایا دزییت کردووە. ڕاستیەکەی تۆ دزییت کردووە بەڵام لەو ڕۆژەدا نا. ئەوکاتە بە دەنگی بەرز بە "نەخێر" وەڵام دەدەیتەوە، لە دواییدا بە دەنگێکی هێواش ئەمە بۆ شایەتیەکەی خۆت زیاد دەکەیت و دەڵێیت: "ئەمڕۆ دزییم نەکردووە". ئیدی جگە لە هەڵەیەکی

---

* ئەم چەشنە هەڵسوکەوتە فێڵە یاسای "الحيل الشرعية"مکانمان بیردەخاتەوە (و. عەرەبی).

بچوك تۆ هیچی زیاترت نەكردووە. پاسـكال نـاڕەزایی خۆی دەردەبڕێو دەڵێ:

ئەمـە مانـای دركـاندنی درۆیـە بـە دەنگـی بـەرزو وتنی ڕاستییە بە دەنگی هێواش، ئـای كـە ئەمـەش چ فێڵێكی قێزەونە!

هەروەها مەسیحیەكان دەڵێـن بـۆ خۆدزینـەوە لـە تـاوانێكی گـەورە كـە یارمـەتی خوداییمـان لــە كیـس دەدات هێندە بەسە كە بزانین چۆن چۆنی مەبەستی خۆمـان ئاڕاسـتە دەكـەین و، كۆنـترۆڵی پێویسـتمان هـەبێ بەسـەر مێشكماندا تـاوەكو لـە كـاتی گونجـاوی خۆیدا ئەنجامی بدەین، چونكە مەبەست پاسـاوی هـۆ دەداتەوە. بۆ نموونە ئەگەر كەسێك داوای زۆرانبـازی لێكـردم دەتـوانم بـێ هیـچ تـاوانكردنێك بـە شمشێرەكەمەوە بچم بۆ پیاسەكردن لە شوێنی وادەی زۆرانبازیەكەماندا، ئەگەر من پەلاماری دوژمنەكەمم دا تاوانبـار دەبم و شـایانی ئەشـكەنجەی دۆزەخـم. بـەڵام ئەگـەر دانم بـەخۆدا گـرت هـەتا ئـەو پـەلامارم دەدات منیش لەكاتی هەسـتانم دا بـە دژە پـەلامارێك تەنـها مەبەسـتم داكۆكـی دەبـێ لـە خـۆم، كەواتـە دەتوانم بە شێوەیەكی تەواو ڕاست و ڕەوا شەڕ بكەم.

بـەمجۆرە دەروازە لەبــەردەم هــەموو تاوانــەکاندا دەکرێتەوە.

هــەروەها مەســیحیەکان کۆمــەڵێك پەرســتن و نیشــانەو ســروت و ئاگــاداری بچوکیــان داهێنــا کـــە ڕاســپاردەی ڕۆحـــە خواپەرســتەکانیان پێدەکـــردو ستایشـی ڕۆڵیـان دەکـرد لــە پێنــاو ڕزگــاربون دا، لــە نموونــەی ئــەو دروشمانــە: لەگــەڵ خــۆدا هــەڵگرتی چراوگــی پــیرۆز، شــێوازێك بــۆ درکــاندنی نــاوی مەسیح و مریەم لە هەندێ یادو بۆنەکان دا، سوژدە، نیگارکردنی نیشانەی خاچ، بـەم شـێوەیە جۆرێك لـە بتپەرستایەتیان داهێناو جەختیش لەسەر کاریگەریە سـەیرو سـەمەرەکەی دەکەنـەوە. ئـای ئەمــە چــەندە باوەڕێکی خراپە! پاڵپێوەنانی خەڵکانیساویلکە بەرەو باوەڕهێنــان بــەوەی کــە بــە تەنــەها: "تۆببــەکردن لەســەرەوەختی مـردن دا بێئـەوەی ژیـانی گــەندەڵ و خراپـی خۆیـان بگـۆڕن" بەسـە، یــاخود ئەگــەر ئــەم هۆکـــارە هیـــچ و پوچانـــە بەکاربـــهێنن "خـــودا دەیانژێنێتەوە"، ئەمە بە بـاوەڕی پاسـکال ڕەفتارێکە "زامنـــی مانـــەوەی خراپـــەکاران دەکـــات لەســـەر خراپـەکاری خۆیـان بـە هـۆی ئـەو بیرۆکـە چەوتـەی کەلـە متمانـــەی بێســەروبەرەوە دروســت بــووە، لــە

جیاتی ئەوەی کە بـە تۆبـەکردنێکی ڕاسـتەقینە کـە تەنـــها یارمـــەتیخودایی دروســـتی دەکـــات لـــەو خراپەکارییە دەریانبهێنێتە دەرەوە".

خوا پەرستیی ڕاستەقینە چییە؟

نەخێر نا، نە ئەوە ئـەخلاقی ڕاسـت و دروسـتەو، نە ئەوەش ئایینی ڕاستەقینەیە.

خواپەرستییو ئاییندارى واتە خوداوان لە هەموو شـتێکی دیکـە زیـاتر خۆشـبوویت و، هــەموو شــتێکی تریشـمان تەنــها لــە خــودادا خۆشــبوویت، واتــە بــە گوێــرەی ئــەو بیرۆکەیــەی کـــە پێویســـتە لـــەبارەی بایـــەخ و دادپـــەروەری و بەخشـــندەیی ئـــەو وێنای بکەین.

ئـاییندارى واتــە "لــە بــەردەم ئــەم بوونـــەوەرە گشـتیەدا بڕەوێینــەوە کــە چــەندین جــار تووڕەمــان کـردو، کــە دروســت هــەر کــاتێك بیــەوێت دەتوانــێ لـەنێومان بـەرێت" و "دان بنێـین بـەوەدا کـە ئەگـەر ئـەو نەبووایـە ئێمـە لـە هـەموو شــتێکدا کەنــەفت و بێتوانـــا دەبوویـــن و، تەنـــهاو تەنـــها شـــایانی تووڕەیی ئەوین"..

بەم پێیە خواپەرستیی گرتنەبەری ئەو ڕێسا ڕەفتاریە دووفاقەیە کە پاسکال سەپاندبووی بەسەر خۆیدا، کە ئەمەیە:

1-دوورکەوتنەوە لە هەموو لەزەتێك.

2-بەسکردن بەو شتانەی کە پێداویستن، پاشان قێزو بێزکردن لە هەموو ئەو شتانەی کە مرۆڤەکان وا ڕاهاتوون کە لە ڕیزی پێشەوەی بایەخدانەکانیاندا دایبنێن، هەموو شتێك کە پەیوەندی بە جەستەو بەڵکە تەنانەت کەپەیوەندی بە هزریشەوە هەبێ، خواپەرستیی ئەوەیە کە لێکۆڵینەوەی زانستیی و دۆزینەوەی هەقیقەتی زانستایەتی شتەکان بە کارێکی نائابڕوومەندانە دابنێین و، لە کەمەربەستنی قایشێکی بزماراوی و لەخۆدانی کوشندەیە ئەگەر دۆزینەوە زانستیەکانمان هەستی لە خۆبایی بوونمان لەلا دروست بکات.

خواپەرستیی ئەوەیە کە هەژارانمان خۆشبوویێت و هەرچیەکمان هەیە بیاندەینێ و چەندە بایەخ بە خۆمان دەدەین هێندەش بایەخ بەوان بدەین ئەگەر لە سەرەمەرگیشدا بێت، هەروەها کات و سەرمایەی خۆمانیان بدەینێو، داماڵراو لە هەموو شتێك و دوور لەهەر بوونەوەرێك بژین.

ئەمە مانای وا ناگەیەنێ کە کەسوکاری خۆمانمان خۆش نەوێت، بەڵکو تەنها بە ئەندازەی وابەستەییان بە خواپەرستیەوە خۆشمان بووێن، هەرچی چاکەو خراپەیەکیش کە بەسەریاندا دێت بە هەلێکی بزانین بۆ ستایشکردنی خودا، ئەویش ئەوەیە کە هیوای سادەیی و خاوێنی ڕۆح بخوازین و بەوپەڕی خاکێتیشەوە هەموو ئەو ئامۆژگاری و ڕاسپاردانە وەربگرین کە کەشیش دەماندانێ‌و، بەخۆ بەدەستەوەدان و بەڵکە بە شادی و کامەرانییەوە کۆست و بەڵا وەربگرین.

دواجار ئایینداری ئەوەیە کە لە کەسانی زاهید و خواپەرست بین و دەست لەبیرکردنەوە لە زامەکانی مەسیحی لە خاچ دراو هەڵنەگرین وەك تۆبەکردنێك لە تاوانەکەی ئادەم و تەنها بە تێڕوانینی خودا تەماشای شتەکان بکەین و حوکمیان لەسەر بدەین. ئەگەر ئەمانەمان کرد هەست بە دڵنەواییەکی سەیرو شادییەکی سەمەر دەکەین. ئێستا با ئەم پەیامە بخوێنینەوە کە پاسکال لە ساڵی 1651 بە بۆنەی مردنی باوکیەوە نووسیویەتی:

"ئەگەر لە ڕووی ویستی خوداو دادپەروەری حوکم و

داهێنــەریی بایەخەکەیــەوە تەماشــای ئــەو ڕووداوە بکــەین، بــە کڕنووشــەوە ســوژدە بــۆ شــکۆمەندی نهێنیــەکانی خــودا دەبــەین و ڕێــز لــە پــیرۆزیی حوکمەکانی دەنێین و شێوەی بەڕێوەچوونی بایــەخی پیرۆز دەکەین".

لــە ســاڵی 1656دا بــۆ خــاتوو "دی ڕوانــــیز"ی نووسوەو دەڵێ: "ئەوپەڕی کۆشش دەکەم بۆ ئـەوەی کە لـە هیـچ شـتێك خـەمۆك و دڵتـەنگ نـەبم و پێـم وابێ ئەوەی کە بوو نەدەتوانرا لەوە باشتر ببێ".

وازهێنــان لــە دونیــا، دەســـتبەرداربوون لــە خــود، خۆتەرخانی تەواو بە ئیمان و میهرەبانییەوە بۆ خـودا، ئەمانـە واتـای ئـەو دەسـتەواژانەن کـە قوڵـترین بـەش لـە فەلسـەفە ئایینیەکـەی پاسکالی تیـادا بەرجەسـتە دەبــێ. مەسیح بە خودا دەڵـێ: لـە پێنـاوی تـۆدا خوێنـی خۆمـم وشـك کـرد، پاسـکال وەڵام دەداتــەوەو دەڵــێ: خودایـــە، هەموو شتێکت پێ دەبەخشم.

پاسکال و ئەخلاق

ئەگەر ئێستا بمانەوێ گەورەیی ئەم پیاوە بنرخێنین دەبێ ئەوەی خوارەوەمان لەیادبێت:

بە پێچەوانەی زۆربەی ئەو فەیلەسوفانەوە کە لە نووسین لە بواری ئەخلاقدا شارەزا بوون بەڵام پرەنسیپەکانی خۆیانیان نەخستە بواری جێبەجێکردنەوە، پاسکال تەنها بە ئامۆژگاریدان بە وتە بەسی نەکرد بەڵکە قسەی تێکەڵ بە کردار کردوو لەم بارەیەشەوە نموونەیەکی باش بوو. بێگومان کات و ساتی وا هەبوو کە لاوازو بێتوانا بوو، ماوەیەکیش لەگەڵ دۆق دی ڕوانیز و میرێ و میلتۆن دا تێکەڵاوی (کۆمەڵگا) بوو، هەروەها وتارێکی دەربارەی ئارەزووەکانی خۆشەویستی نو وسی و تیایدا باوەڕی وابوو کە ئەوکاتە ژیان جوان دەبێ کە بە خۆشەویستی دەست پێ بکات و بە خواست و ئارەزوو کۆتایی پێ بێت. هاوکات بە توندی داوای ئەوەی دەکرد کە بەرایی بدرێت بە هەندێ لە دۆزینەوەکانی. بەڵام، وێڕای هەموو ئەوانە، لە کاتێکی زووەوە لە ژیاندا بووە زاهید و

نموونەیــەکیش بــوو بــۆ خــاوێنیی مەســیحی، ئـــەم بیریــارە بلیمەتــە کــە لــە تەمــەنی دوانـــزە ســـاڵیدا پرەنسیپەکانی ئەندازەی دۆزییەوەو، لە شانزە ساڵیدا لێکۆڵینەوەیـەکی لەســـەر قوچەکــەکان نووســیو، لــە بیست ساڵیدا ئـامێرێکی ژمـێرەی دروست کـردو، لـە بیســت و ســێ ســاڵیدا تاقیکردنـــەوە ســـەلمێنەرەکانی بوونـــی بۆشـــایی دۆزییـــەوەو، لێکۆڵینەوەیەکیشـــی دەربارەی هاوسەنگی شلەکان نووسی کە تـا ئێستایش نرخ و بەهای خۆی هەر مـاوەو، لـە دواییـدا "پەیامـە گوندییـــەکان" پەیامـــە سەســـورهێن و جوانـــەکانی نووسی و ئینجا کتێبی "ئەندێشـە"ی بـۆ داکۆکـی لـە مەسیحیەت نووسی...

هاوکات ئـەم بیریـارە مەزنـە لـە هــەموو خــەڵکی زیاتر خواپەرست و ملکەچ و چاکەخواز بوو.

پاسکال کـە لــەوەتی تەمــەنی هــەژدە ســاڵییەوە نــەخۆش و لـە چـوار ساڵی دوایـی تەمـەنیدا بێتوانـا بوو لە ئیش و کارکردندا، جگە لە کەڵك وەرگرتن لە نەخۆشیەکانی خۆی کە بە هـەلێکی خودایـی دەزانـی بــۆ قوربـــانیدان و کۆنـــترۆڵکردنی خـــودو بـــەزەیی هاتنەوە بە بێنەوایاندا، بیری لـە هیـچ شـتێکی دیکـە نەدەکردەوە.

نـەخێر ئـەخلاقی پاسـکالیزم کالآیـەك نـەبوو بـۆ ناردنـە دەرەوە کـە تەنـها بـە قسـەکردن بـەس بکـات. بەڵکە ئـەم پیـاوە لەگـەڵ پرەنسـیپە ئەخلاقیـەکانیدا ژیا. وەختێکیش کە مـرد لـە سـەر جـل و بەرگەکـەی نوشـتەیەك دۆزرایـەوە کـە وەکـی یـادەوەری شـەوێکی تەسەوف کە تیایدا هەستی بە لەرزێکی بـاڵا کـرد بـە پەل و پۆیدا تەشەنە دەکات پاراسـتبووی، ئـەوەی کـە ئەو شـەوە پاسـکال هەسـتی پێکـرد هـەمان ئـەو شـتە بوو کە کەسانێکی تایبەت لـە کـاتی پـەیوەندی کـردن بە زاتی خوداییەوە هەستی پێدەکەن.

نابێ بەزەییمان بێت بـە حـاڵی پاسـکال دا. بـا بـە تایبەت ئەو نووسینە بخوێنینەوە کە بـۆ خـاتوو "دی ڕوانیز"ی نووسیوەو دەڵێ: "ئەگەر خۆشی و لـەزەتی ئێمـــە لـــە خۆبێبـــەش کـــردن و خواپەرســـتی و سۆفیگەرێتیدا شیرینتر نەبووایە لـە لـەزەتی تـاوان و خراپەکاری، وازمان لە خۆشی و شادی دنیا نــەدەهێنا بۆ ئەوەی کە خاچی مەسـیح لـەئامێز بگریـن. وەکـی تیر تۆلیانیش دەڵـێ: "کـەس پـێی وانـەبێ کـە ژیـانی مەسـیحیەکان ژیـانی خـەم و خەفـەت و خەمۆکییـە. ئێمـە بـۆ لـەزەتێکی زۆر زیـاتر نــەبێ دەسـتبەرداری چێژو خۆشییەکان نابین".

بەشی حەوتەم

تێڕوانینێکی گشتی

بێگومــان کــۆی پرەنســیپە بنەڕەتیــەکان لــە فەلسـەفەکەی پاسـکال دا مایـەی سەرسـامی ئێمەیـە، هــــەروەها ســــۆفیگەرێتی و بیرکردنــــەوە (جانسـینی)ەکەیشـی بـە لامانـەوە سـەیرو جێگـای سەرسـوڕمانە. کێ لـە ڕۆژگـاری ئـەمڕۆماندا هەسـت بەو چەشنە "لـەرز"ە دەکات کـە لـەلای پاسـکال ئـەو قەیرانـە فیکـری و ئەخلاقیـەی دروسـت کـرد کەلـە کتێبی "ئەندێشەدا" بەرجەستەیە؟

بـــەڵام ئەگـــەر ئێمـــە لـــە وردەکارییـــەکانی بیروباوەڕەکانی زیاتر بە ئاگابین وەك لە تێکڕای ئـەو بیروباوەڕانـە، جگـە لـە سەرسـام بـوون بـە جدییـەتی زۆربەیان و سیمای بوێرانـەیان هیـچ چارێکی ترمـان نیـە. بڕشـتیەکی سـەیر لـە بیرکردنـەوەداو نـەرم و نیانیـەکی سـەمەر لـە دەربڕیـن و گوزارشـت کردنـدا سیمای بیروباوەڕەکانی پاسکالە. ئەمانەمان لە هەندێ لە تێڕوانینە باڵاکانیدا بەرچاو دەکەوێت، بۆ نموونە لەو چەند لاپەڕەیی پێشوودا ئێمە لەبەردەم ئەم دوو مەحاڵەدا دادەنێت: بێپایان لە گەورەیی و بێپایان لە

بچوکیــــداو، وامـــان لیٚ دەکـــات کـــە لـــە بــــەردەم دیمەنەکانیاندا مل بچەمێنینەوە. هاوکات لە هـەندیٚ لە شیکردنەوە دەروونیەکانیشیدا ئەوانە دەبینین. با بۆ نموونە یادەوەریمـان بگەڕێنینـەوە بـۆ ئـەو چـەند لاپـەڕەی کـە دەربـارەی "خــەیاڵکردن و بیرکردنــەوە- المخیلـــة" و کاریگەریـــە تێکدەرانەکـــەی لەســـەر بــــەڕێوەچوونی هـــزرو ڕێکخســـتنی کـــــردەوە مرۆڤایەتیـەکان ڕەشـی کـردەوە، لـە بـارەی لێکـدژی هزری زانستی کە جگە لـە دەرهێنـانی دەرەنجامـەکان لە ژمارەیەکی سنورداری پرەنسیپەوە چیدی نازانیٚ و هزری ئەدەبی کـە دەزانـیٚ بگەڕێتـەوە بـەرەو هۆکـارە فرەجـــۆرو چەشـــنەکان کـــە دەوری ڕووداوێـــك لـــە ڕووداوەکانیان داوە، هەروەها لە بـارەی گەمـەکردن و ڕابواردن و ئەو خراپەکارییانەی کە پاڵی پێـوە دەنـیٚ و ئەو مەترسیانەی کە دروسـتی دەکـات و کـە بۆچـی مرۆڤ بە توندی وابەستەیە پێیانەوە.

هــەروەها لــە تێڕوانینــە جوانســـازیەکانی و لـــە شـــێوازی حوکمدانـــی لەســـەر ڕەوان بێـــژی و شـــێواز (الاسـلوب) و لـە ڕاڤـەکردنی گونجـــاندنی ئێمــەدا بــۆ هاوتـــابوون و لێکدانـــەوەی بوونـــی هـــەندیٚ شـــێوەی

ناشیرینی لێکنزیك وەك نزیکی هەندێ لـە شـێوەکانی جوانـــیدا دەیبینـــن. هاوکـــات لـــە تێڕوانینـــە مەزەندەکاریەکەیشـیدا بـۆ شـەڕ دەیبینـین کـە دەڵـێ: "بۆچی دەتەوێت بکوژیت؟ سـەیرە! تـۆ لەبـەری ئـەو بەر نیشتەجێ نیت؟ هاوڕێم! ئەگـەر تـۆ لەبـەری لای من نیشـتەجێ بووتایـە مـن خوێـن ڕێژدەبـووم بـەڵام کوشتنی تۆ بەم شێوەیە کارێکی ستەمکارانەیە. بەڵام لەبەرئـەوەی کـە تـۆ لەبـەری ئـەو بـەر نیشـتەجێیت هەربۆیـــە مـــن ئـــازاو قارەمـــانم و کارەکەیشـــم دادپەروەرانەیـە". ئەگـەرچی پاسـکال وای پیشـانداوە کـە شـتێکی بـەلاوە پەسـەندە چونکـە گێرمەوکێشـە دوردەخاتــەوە بــەڵام لەگــەڵ ئەوەشــدا هــەر خــۆی ئەمەیشـی نووسـیوە کــە دەڵـێ: "چ شـتێك هێنـدەی هەڵبژاردنی دەسەڵاتی دەوڵەتی لە دایکبووی یەکەمی شانشین لەلایەن ئێمەوە، لە ڕێگای ڕاسـتەوە دوورە؟.. ئێمـــە بـــۆ لێخوڕینـــی کەشـــتیەکە خانـــەدانترین گەشتیاری هەڵنابژێرین".

پاسـکال بـە بـەکارهێنانی ئـەم خاسـیەتە سـەرنج ڕاکێشانە کە دەیکەن بە یەکێك لـە گـەورە نووسـەران لە جیهاندا، گوزارشتی لـەو بۆچوونانـەی خـۆی کـرد: هـەڵچوون و ماتـەم و توڕەبـوون، ئـەو سـیفاتانەی کـە

ڕەوانبێژییەکی توندی پێدەبەخشن و، ئەو گاڵتەجاڕیە باڵایەی کە دەیکەن بە زماندرێژێکی بێهاوتاو، غەریزەی جوانی کە ڕێگای وشەی وێناکەری گوزارشتکەری چەسپاو لە بیرو زەین دای پیشان دەدەن.

ئەو کەسەی کە لە سی و نۆ ساڵیدا ماتماتیکناسێکی بلیمەت و، فیزیکناسێکی نوێخوازو، ژێربێژێکی هەڵکەوتوو، هەجوکەرێکی دڵڕەق و، لە هەموو فەیلەسوفە سۆفیگەرەکانی دیکە قەناعەتپێکەرترو لە هەمووشیان کاریگەرتر بوو، لە مێژووی جیهان و فیکردا بەختێکی دەگمەنی هێنا.

ئەندرێ کریسۆن

نەسكی سێیەم

پاشماوەكانی

دەكرێ بەرهەمەكانی پاسكال بەسەر دانراوگەلێكی فەلسەفی، ئەخلاقی، ئایینی لە لایەك و، دانراوگەلێكی زانستی لە لایەكی ترو ئینجا نامەگۆڕینەوەكانیدا دابەش بكرێ، دیارترین ئەو كەسانەیش كە نامەیان لەگەڵدا ئاڵوگۆڕ دەكرد ئەمانە بوون: خاتوو بیرێ و جاكلین كە خوشكی بوون، باوكە نوێل، دی ڕیبیر، لیبایۆر، فێرما، خاتوو دی ڕوانیز، هێژا بیرێ.

چاپی كۆمەڵە گەورە نووسەرە فەرەنسیەكان (هاچیت، دوو بەرگ) كە هێژایان برۆنشفیگ، بۆترۆ، گازێ سەرپەرشتی دەركردنی دەكەن، هەموو پاشماوەكانی پاسكالی لەخۆگرتووە. هەروەها هێژا سترۆڤسكی سەرجەمی دانراوەكانی پاسكالی لە سێ بەرگ دا بڵاوكردۆتەوە. هەرچی دانراوە فەلسەفی و

ئـــەخلاقی و ئایینەکانیشـــە،/ چـــەند چـــاپێکی جۆراوجۆریان هەیە بۆ نموونە:

-وتووێـژی پاسـکال لەگـەڵ هێـژا ساسـی. ج. بـیرێ (کۆلان 1903).

-وتـــارێك دەربـــارەی ئارەزووەکـــان. ج. میشـــۆ (فۆنتیموان 1900) و ف. جیرۆ (هاچیت 1910).

-کورتـەی ژیـانی مەسـیحێك. میشـۆ (فۆنتیمـوان 1897).

-پەیامە گوندییەکان. ئەم پەیامانە بـۆ یەکـەمجار لە ماوەی نێوان 1656 بۆ 1657 لە چـەند نامیلکەیـەکی پچڕپچـڕدا دەرکـەوت. لـە دواییـدا پەیامـەکان کـە ژمارەیان هەژدە دانەیە لەیەك بـەرگ دا کۆکرایـەوەو (نیکـۆل) لـە سـاڵی 1657 لـە ئەمسـتردام لـەلای Elzevir چاپ و بڵاوی کـردەوە، بـەڵام بەرگەکـە نـاوی پیـا دی لاڤالی بڵاوکەرەوەی لەسەرە لە شاری کۆڵۆن.

لـە چاپـە نوێیـەکانیش بـا ئامـاژە بکـەین بـۆ چاپەکەی ئۆگۆست مۆلینێ "لیمیر، دووبەرگ، 1891".

-ئەندێشە. لە دوای مردنـی پاسـکال، هـەموو ئـەو سەرنجانە کۆکرانەوە کە پاسکال بـۆ کتێبـی "داکۆکی لـە مەسـیحیەت"ی نووسـیبوون و کـە هێشـتا بـێ سـەروبەرو پـەرش و بڵاوبـوون، ئەمـە وەکـی ئیتیـان

بـیرێ دەڵـێ: "چونکـە تەنـها دەربڕینێکـی سـەرەتایی بوون لە ئەندێشەکانی کە لە ساتەوەختی بـە خـەیاڵ هـاتنیدا لەسـەر پارچـە کاغـەزی بچـوك تۆمـاری دەکردن. ئەمانە لـە ڕووی نووسـینەوە هێنـدە کـەم و کورڕ فـەرامۆش کراوبـوون کـە بـە ئـەرك و مـاندوو بوونێکی زۆر نەبێ نهێنیەکانیان نەدەزانرا. یەکەمین کاری ئێمە ئەوە بوو کە هاتین وەك خۆی بەو تێکەڵ و پێکەڵیـەی کـە بەردەسـتمان کـەوت فۆتۆکۆپیمان کردەوە".

بڵاوکردنەوەی ئەم ئەندێشانە وەك خۆی کـارێکی ئەسـتەم بـوو. هـەروەها ڕۆشـنکردنەوەی هـزرە دردۆنگەکان و تەواوکردنی بەشە کەم و کورەکانیان و تـەواوکردنی کتێبەکـە لـە ڕێگـای مەبەسـتی دانەرەکەیەو ە دیسان هەرکارێکی ئەستەم بوو. ئەگەر وامـان بکردایـە کتێبێکـی تـەواو جیاوازمـان بڵاودەکـردەوە. دواجـار بڕیارمـان لەسـەر ئـەوە گیرسـایەوە کـە تەنـها ڕۆشـنترین ئەندێشـەکان و نزیکترینیـان لـە کـامڵی و تەواوییـەوە بڵاوبکەینـەوە، تەنـها ئـەو ئەندێشانەیش لـەژێر هـەمان ناونیشـاندا

کۆبکەینــەوە کــە بــاس لــە هــەمان بابــەت دەکــەن و پاشماوەکەیشی لاببەین.

ئەرکەکــە ئــەرکێکی زۆر قــورس و گـــران بـــوو. هەریـــەك لـــە ئـــارنۆ، نیکـــۆل، دۆق دی ڕوانـــیز و کەسانێکی تریش بەشداریان تیادا کرد. بەڵام دواجـار ناچاربووین کـە ڕەزامــەندی جێلـبرت بـیرێ لەسـەر هـەندێ "ئارایشـت و جوانکـاری و ڕۆشـن کردنــەوەو نـــەقڵکاری و ســـەربارکردن" و لەســـەر هـــەندێ دەستکاری لە دەقەکەدا وەربگرین.

چاپی ئەسـڵی کتێبەکـە کـە لـە چـەند تـیراژێکی ئێجگار سنوردارو لە ساڵی 1669 دا چاپ کرا، بەو جۆرە پێشکەش کـرا. بـۆ سـاڵی دوایـش هـەمان تێکسـت بـە هــەندێ دەســتکاری کەمــەوە بلاوکرایــەوەو ئـــەم چاپــەیان نـــاونرا چـــاپی پۆرڕۆیـــال لـــەلای گلیـــۆم دیسپریز لە شەقامی سان جاك دەفرۆشـرا. لـە سـاڵی 1711دا کەشـیش لویـس بیـدێی کـوڕی جێلـبرت دەقـی دەستووسەکەی تەسلیم بە دێری (سـەن جێرمـان دی بـیرێ) کردولـەم ڕێگایەشـەوە چـووە نێـو کتێبخانــەی نیشتمانیەوەو لەنێو کەلەپوری فەرەنسـیدا بـە ژمـارە (9202) تۆمارکرا. هەروەها لە کتێبخانەی نیشـتمانیدا دانەیـەك لـە دەقـە ئەسـڵیەکانی ئەندێشـە هەیـە کــە

ساڵی 1670 بڵاوکرایەوەو ساڵی 1731 لە لایەن یەکێك لە کوڕەزاکانی جێلبرت بیریۆوە درا بە ئەنجومەنی "سان مۆر" لە "سان جیرمان دی بیری".

چاپەکانی کۆندۆرسێ (1776) و بۆسۆیەو ئەندرێ بە گوێرەی چاپی پۆرڕۆیال کراون. لە ساڵی 1844دا فۆجێر بەپێی دەستنووسەکە چاپێکی پێشکەش کرد کە تا ڕادەیەکی زۆر تەواو کامڵ بوو، ئینجا چاپەکانی هاڤێ (1851) و مۆلینێ (1877) و میشۆ (1896) "میشۆ یەکەمین کەس بوو پێڕەوی ڕیزبەندکردنی دەستنووسەکەی کردو "برۆنشفیگ" دانراوو ئەندێشە، لە پۆلێنێکی نوێدا، 1897"ی بەدوادا هات. لە ساڵی 1906دا گازێ جارێکی تر تا ڕادەیەك پۆلێنەکەی پۆرڕۆیال ی گرتەوەخۆ. دواجار شۆڤاڵی (1925) و ماسێ (1929) پۆلێنگەلێکی نوێیان تاقیکردەوە، هەروەها تۆرنۆر (1938) کە تێکستەکەی بە هەموو گێڕانەوەو دەستکاریەکانی فۆتۆکۆپی کردەوە.

هەڵبژاردە له نووسینەکانی

ئەندێشەی پەرت و بڵاو

گرنگترین شت له ژیاندا هەڵبژاردنی پیشەیە، کە فاکتەری ڕێکەوت دەیبات بە ڕێگاوە. چونکە خوو بیناسازو سەربازو تەختەبەستان دروست دەکات. دەڵێن: فلان کەس تەختەبەستێکی زۆرباشە، هەروەها لە کاتی باسکردنی سەربازان دا دەڵێن: ئەوانە شێتن. بە پێچەوانەشەوە خەڵکانێکی تر دەڵێن: "تەنها هەر شەڕ مەزنە، هەرچی پاشماوەی مرۆڤەکانە دڕندەن". ئێمە لە تەمەنی منداڵیماندا لەژێر کا ریگەری ستایشی ئەم پیشانەدا کە بەرگوێمان دەکەوێ و ئەو ڕەتکردنەوەیەی هەموو پیشەکانی تردا کە دەیبستین، شتێك هەڵدەبژێرین. خوو کاریگەریەکی بەهێزی هەیە بە جۆرێك کە ئێمە هەموو بارودۆخێکی مرۆڤایەتی لەو کەسانەوە دروست دەکەین کە سروشت تەنهاو تەنها مرۆڤی لێ

دروست کـردوون. بێگومـــان سروشــت بــەو چەشــنە ڕۆتین و لەسەر یـەك شـێوەی بێگـۆڕان نیـە. کەواتـە ئەوە هەر خووە کە هەموو ئەم کارانە دەکات چونکـە دژایەتی سروشت دەکات. بەڵام هەندێك جار سروشت سـەردەکەوێت و مرۆڤیـش وێـڕای هـەموو خوویــەکی بـــاش و خراپـــی هـــەر لەســـــەر غـــەریزەی خـــۆی دەمێنێتەوە.

* * *

سروشت چاو لە خۆی دەکات: ئەو دەنکە گەنمەی کەلەسەر خاکێکی بە پیت فڕێ درابێت سەوز دەبێ و بەردەگرێت. بە هەمان شێوە ئەو بنەماو پرەنسیپەی کـــە لــــەنێو هزرێکـــی تەنـدروســـــت دا چێنرابـــــێ بەردەگرێ. هەموو شتێك دەستکردنی هـەمان خـوداو ملکەچ بە ڕێنو مایی هەمان خودان: ڕەگ و لق و پۆپ و بەروبووم، بنەماکان ئاکامەکان.

* * *

هەمیشە سروشت هەمان شت دووبارە دەکاتەوەو، هەمان ساڵ و ڕۆژ کات دەگێڕێتەوە. هەروەها ژمــارەو ماوەکانیش بە دوای یەکدا دێن. بەم شێوەیە جۆرێك لــە بێپایــانی و نــەمری ڕوودەدات. هەڵبــەت ئەمـــە

واناگەیەنێ کە لە هەموو ئەم شتانەدا شتی نەمری بێکۆتا هەیە، بەڵکە ئەم بوونەوەرە سنوردارانە بە شێوەیەکی بێکۆتا زیاد دەکەن. بەم پێیە، من پێم وانیە شتی بێکۆتا هەبێ تەنها ئەو ژمارەیە نەبێ کە زیادبوونی بۆ وەدی دەهێنێ.

★ ★ ★

ڕەگ و ڕیشەی لەخۆبایی بوون بە جۆرێك لەنێو دڵی مرۆڤ دا ڕەگی داکوتاوە کە سەربازو خزمەتکارو چێشت لێنەرو بارهەڵگر بە خۆیەوە دەنازێ و حەزدەکات کە کەسانی سەرسامی خۆی هەبێ. بەڵکە تەنانەت فەیلەسوفەکانیش ئارەزووی هەمان شت دەکەن. ئەو کەسانەیش کەبە نووسینەکانیان پەلاماری ئەوە دەدەن لە ڕاستیدا حەزدەکەن شەرەفی نووسینی باشیان دەست گیر بێت. هەروەها ئەوانەیش کە نووسینەکانیان دەخوێننەوە حەزدەکەن شەرەفی خوێندنەوەیان دەست گیر بێت. ڕەنگە نووسەری ئەم واژانەش هەستی هەمان ئارەزوو دایبگرێت، لەوانەیە ئەوانەیش کە ئەم واژانە دەخوێننەوە دیسان هەمان ئارەزوویان هەبێ.

★ ★ ★

هەرکەسێك دەیەوێت تەواو ئاشنای لەخۆبایی بوونی مرۆڤ بێت، هێندە بەسە کە لە هۆکارەکان و ئەنجامەکانی خۆشەویستی وردبێتەوە. هۆکارەکەی ئێجگار سادەیەو ئەنجامەکەیشی ئەوپەڕی مەزنە. ئەم شتە کەم و سادەیە زەوی و میرو لەشکرەکان و بەڵکە تەنا نەت هەموو دونیا دەبزوێنێ.

ئەگەر کەمێك لوتی کلیۆپاترا کورت تر بووایە ڕووخساری زەوی دەگۆڕا.

★ ★ ★

ئەگەر ئەو دەنکە بەردە بچکۆلانەیە نەبووایە کە بۆری میزی ئۆلیڤەر کرۆموێل[11]ی گرت، ناوبراو هەموو سەرزەمینی مەسیحیەتی داگیر دەکردو بنەماڵەی پادشایەتی لەسەر تەخت لادەبردو، تا هەتایە بنەماڵەکەی خۆی بنەماڵەیەکی بەهێز دەبوو. بەڵام ئەو دەنکە بەردە بچکۆلانەیە بۆری میزی ئەوی قەپات کردوو بووە هۆی مردنی، ئیدی خانەوادەکەی بەرگی ملکەچییان پۆشیو، ئاشتی باڵی بەسەر هەموو جێیەکدا کێشاو، پادشای لەسەر تەخت لابراویش گەڕایەوە بۆ سەر عەرشی پادشایەتی خۆی.

یاساکان و داد پەروەری

... لەسەر چ شتێك سیستەمی دەسەڵاتی خۆی لە دونیادا بوونیات دەنێت؟ لەسەر ئارەزووی هەر تاکەکەسێك؟ ئای لەو پاشاگەردانییە! یان لەسەر دادپەروەری؟ بەڵام خۆ ئەو دادپەروەری نازانێ.

بێگومان ئەگەر بیزانیایە ئەم بنەما مرۆییە گشتیەی دانەدەنا کە دەڵێ پێویستە هەموو تاکەکەسێك شوێن داب و نەریتی وڵاتی خۆی بکەوێت، ئەوکاتە هەموو میللەتان ملکەچ بە دادپەروەری ڕاستەقینە دەکران و یاسادانەرانیش چاویان لە ئارەزووەکانی فارس و ئەڵمانەکان نەدەکرد لە جیاتی چاوکردن لەم دادپەروەرییە چەسپاوو هەمیشەیە. ئەوکاتە دەمانبینی لە هەموو دەوڵەتانی دونیاو لە هەموو ڕۆژگارو سەردەمێکدا لە شوێنی ئەو دادپەروەری یاخود ئەو زوڵم و ستەمەدا باوی دەبوو کە لە وڵاتێکەوە بۆ یەکێکی تر سیماکەی دەگۆڕێ. ئیجتیهادی دادگاکان بە کەمترین گۆڕان لە بەرزبوونەوەی جەمسەریدا دەگۆڕێ، هەروەها چارەنووسی هەقیقەت بەپێی کەمترین گۆڕان لە

هێڵەکانی درێژیدا دەچەسپێ. ئەگەر چەند ساڵێکی دیاریکراویش بەسەر خاوەندارێتیدا تێپەڕ بکات یاسا بنەڕەتیەکان دەگۆڕێن. یاسا بەرواری خۆی هەیە، داخڵبوونی ئەستێرەی زوحەل بە بورجی شێر بنچینەی تاوانەکانمان پیشان دەدات. ئای لەو دادپەروەرییە کۆمیدییە کە ئاراستەی ڕووبار بەری پێدەگرێت! ئەوەی کە لە بەردەم چیای پیرینیدا هەقە لە پشتەوەیدا ناهەقە.

ئەوان دەڵێن دادپەروەری لەم نەریتانەدا نیە، بەڵکە لە یاسا سروشتیەکاندایە لە هەموو دەوڵەتێکدا. بێگومان ئەوانە ئەو کاتەقیرسچمانە جەختیان لەسەر ئەوە دەکردەوە کە ئەگەر ڕێکەوت کە تۆوی یاساکانی مرۆڤایەتی چاندووە، لانی کەم تەنها لەسەر یاسایەك بیگرسایەتەوە کە هەمەگیر بووایە. بەڵام بۆ گاڵتەجاڕی، ئارەزووەکانی مرۆڤ ئەوەندە هەمەچەشنن کە بوونی ئەم جۆرە یاسایە ئەستەم بووە.

دزیکردن و زیناو باوك و ڕۆڵە کوشتن هەموو وا لە چارەیان نووسراوە کە بەکارو کردەوەی ڕەوشت بەرزانە دابنرێن، چ شتێك لەوە سەیروسەمەرەترە

کە کەسێك لەبەر هیچ نا تەنها لەبەرئەوەی کە لەبەری ئەوبەری سنوردا دەژی، یان لەبەرئەوەی کە دەسەڵاتداری وڵاتەکەی لەگەڵ دەسەڵاتداری وڵاتی مندا لە ناکۆکیدایە، مافی ئەوەی هەبێ خوێنی من برێژێ.

بێگومان یاساگەلێکی سروشتی هەن، بەڵام ئەم ئەقڵە ژیرە گەندەڵە هەموو شتێکی گەندەڵ و خراپ کردووە.

ئەم شپرزەییەش بارودۆخێکی وەهای خوڵقاندووە کە هەندێك کەس جەوهەری دادپەروەری لە دەسەڵاتی یاسادانەر "سلطان المشرع"دا دەبیننەوەو، هەندێکی تر لە بەرژەوەندی دەسەڵاتدارو، کەسانێکی تریش لە داب و نەریتی ئێستادا. ئەمەش زامنترین شتە، چونکە بە بۆچوونی ئەقڵ خۆی، هیچ شتێك لە خۆیدا دادپەروەر نیە. هەمو شتێك لەگەڵ تێپەڕوبونی کاتدا لەق دەبێ. داب و نەریت لەبەر هیچ نا لەبەرئەوە دادپەروەری دەخوڵقێنێ چونکە پەسەندە. بنەڕەتی غەیبیانەی دەسەڵاتەکەیشی ئالێرەدایە. ئەوەی کە دەیگەڕێنێتەوە بۆ بنەماکەی تێکوپێکی دەدات. هیچ شتێك هێندەی ئەم یاسایانە ناڕاست نیە کە

مەترسیەکان هەڵدەسەنگێنێ. هەر کەسێك لەبەر دادپەروەریەکەی پێڕەوی بکات پێڕەوی دادپەروەریەك دەکات کە ئەندێشەی خۆی نیگاری دەکێشێ نەك ڕۆحی یاسا. تەنها یاسایەکی ڕووتەو هیچی تر. هەرکەسێك بیەوێت بە دوای پاڵپێوەنەر بۆ ئەم یاسایەدا بگەڕێ هێندە لاوازو سوك دەیبینێ کە ئەگەر لەسەر تێڕامان لە شتە سەیرو سەمەرەکانی ئەندێشەی مرۆڤایەتی ڕانەهاتبێ تەواو سەرسام دەبێ چونکە ئەم یاسایە لە ڕابوردوودا لەلای نەوەیەك لە نەوەکان جێی ڕێزو نەوازشت بووە. هونەری پەلاماردان و تێکشکاندنی دەوڵەتان لەسەر لەقاندنی داب و نەریتە چەسپاوەکان و گەڕانەوە بۆ بنچینەکەیان دامەزراوە بۆ تانەو تەشەردان لە دەسەلات و دادپەروەیەکەی. دەڵێن پێویستە بگەڕێینەوە بۆ یاسا بنەڕەتی و سەرەتاییەکانی دەوڵەت، ئەو یاسایانەی کە داب و نەریتێکی زاڵمی ستەمکار لەگەڵ خۆیدا بردی و ڕۆی. ئەمە شێوازێکی زامنە بۆ لە کیسدانی هەموو شتێك. چونکە هیچ شتێك دادپەروەرانە نیە ئەگەر بەم پێوانەیە بپێورێت. بەلام میللەت گوێ بۆ ئەم چەشنە قسەو

قسەڵۆکانە ڕادەگرێ، هەر بۆیە یەکێك لە یاسادانەرە داناکان وتوویەتی: زۆرجار بەرژەوەندی مرۆڤەکان وا پێو یست دەکات کە لە خشتە ببرێت. نابێ هەست بە هەقیقەتی دەست درێژی بکەن. پێشان دەست درێژی بەبێ هیچ هۆیەك و داخلُ بەم یاسایانە کراوە بەڵام ئێستا بووەتە شتێکی ماقولُ و بەجێ. ئەگەر بمانەوێ کە بەم زووانە کۆتایی نەیەت دەبێ وەکی شتێکی هەمیشە ڕاست و ڕەوا وێنای بکەین و هەوڵبدەین سەرەتاکەی بشارینەوە.

⋆ ⋆ ⋆

وەختێك کە مەسەلەکە مەسەلەی جاڕدانی شەڕو کوشتنی بە هەزاران مرۆڤ بێت، تەنها تاقە یەك کەس دەرەقەتی ئەم مەسەلەیە دەدات، هەرچەندە کەسێکی مەبەستداریشە. پێویستە لەم چەشنە مەسەلانەدا پشت بە کەسێك ببەسترێ کە هیچ پەیوەندیەکی بە بابەتەکەوە نەبێ.

جەوهەری من

من چییە؟

ئەگەر کەسێك لەبەر پەنجەرەدا ڕابووەستێ بۆ ئەوەی ڕێبواران ببینێ، ئەگەر من لەوێوە بڕۆم ئایا دەتوانم بڵێم کە ئەو بۆ بینینی من ڕاوەستاوە؟ نەخێر. چونکە ئەو بە تایبەتی بیر لە من ناکاتەوە. ئەگەر کەسێك لەبەر جوانی کەسێکی دیکەی خۆش بووێت ئایا دروست خۆشی دەوێت؟ نەخێر. چونکە ئەو ئاوڵەیەی کە جوانی کەسێك لەنێو دەبات بێئەوەی کەسەکە بکوژێت، کۆتایی بەو خۆشەویستیە دەهێنێ.

یان ئەگەر من لەبەر ئەو بڕیارو یادەوەرییەی کە هەمە خۆشیان بووێم، ئایا من لە جێی ئەو خۆشەویستیەدام؟نەخێر. چونکە دەتوانم ئەو سیفاتانە ون بکەم بێئەوەی خودی خۆم ونبکەم. کەواتە ئەم (من)ە لە کوێدایە ئەگەر لە لەش و لە ڕۆحیشدا نەبێ؟ کەواتە لەش یاخود ڕۆحمان چۆن خۆش بووێت ئەگەر لەبەر خاتری ئەم سیفەتانە

نــەبێ کــە هــەرگیز (مــن) دروســت ناکــەن چونکــە ســیفەتگەلێکی لــەناوچوون؟ ئایــا جەهــەری ڕۆحــی مرۆڤمـان، ئیـدی سـیفاتەکانی هـەرچۆنێك بێـت، بـە شێوەیەکی ڕووت خـۆش دەوێـت؟ نـەخێر ئەمـە ڕێـی تێناچێ و ناڕەوایشە.

کەواتـە ئێمـە هـەرگیز کـەسمان خـۆش نـاوێت، بەڵکـە تەنـها هـەندی سـیفاتمان خــۆش دەوێــت و هیچی تر.

بــــیر

مـرۆڤ چیـدی نیـە جگـە لـە چڵـە قامیشێکـ، لاوازتریــن چڵــە قــامیش لــە سروشــت دا، بــەڵام قامیشێکی بیرمەندە. پێویست بەوە ناکات کە هـەموو دونیـا چـەك لەشـان بکـات بـۆ تێکشـکاندنی: چونکـە تەنها گەردیلەیەك لە هەڵم یـاخود تنۆکێك لـە ئـاو بەسە بۆ کوشتنی. بـەڵام تەنانـەت کـاتێك کـە دونیـا تێکیشی دەشکێنێ هێشتا مـرۆڤ هـەر لـە بکوژەکەی خانەدان ترە، چونکە دەزانێ کە بمـرێ، بـەڵام دونیـا هیــچ شــتێك لــەو باڵادەســتیە نازانــێ کـــە بەســـەر مرۆڤدا هەیەتی.

کەواتە هەموو ئابڕوویـەکی ئێمـە لـە هزردایـە. بـا هـەوڵبدەین زۆر بـە چاکی بیربکەینـەوە: ئائەمەیـە بنەمای ئەخلاق.

★ ★ ★

تەنـها لـەنێو ڕێکخسـتنی بـیرمدا نـەبێ نابـێ بـە دوای ئـابڕومدا بگـەڕێم. تەنـها بـە هـۆی بـیرەوە لـە دونیا تێدەگەم و لە کۆت ودیلێتیەکەیشی ئازاد دەبم.

★ ★ ★

دەتوانم مرۆڤ بەبێ دەست و بێ قـاچ و بـێ سـەر بهێنمـە پێشچاوی خـۆم، بـەڵام نـاتوانم بـەبێ هـزر وێنای بکەم. چونکە ئەگەر هزر نەبووایـە دەبـوو بـە بەرد یاخود ئاژەڵ..

★ ★ ★

مرۆڤ بە هزرەوە مەزنە.

بەسەرهاتی جاك دیلبا

پێـم وت: باوكــە! ئەمــە ئــەو برگەیەیــە كــە وابەسـتەیە بــە (چــاك دیلبــا) وە. وتــی: مەبەسـتت چیە؟ وتم: سەیرە! ئەدی لـەبیرت نـەماوە سـاڵی 1646 لەم شارەدا چی ڕویدا؟ كەواتە تۆ لەوكاتـەدا لـە كوێ بوویت؟ وتی: لە یەكێك لە پـەیمانگا دوورەكانمـان لـە پـاریس خـەریكی وتنـەوەی گیروگرفتـەكانی ئامانــەت بــووم. پێــم وت: كەواتــە پێــم وابــێ ئاگــات لـــە بەســـەرهاتەكە نیـــە، هەربۆیـــە پێویســـتە بۆتـــی بگێڕمـەوە. چـەند ڕۆژێـك لەمەوبـەر پیاوچـاكێك بـۆ منی گێڕایەوە.

چاك دیلبا لە پەیمانگای كلیرمۆن لە شەقامی سان جاك لە خزمەتی باوكـان (الآبـاء)دا كـاری دەكـرد. لـە موچەكــەی خــۆی نـــاڕازی بـــوو بـــە مەبەســـتی باربووكردن بڕێك شتی دزی. باوكەكان هەسـتیان بـە مەسـەلەكە كـرد و بـە تۆمـەتی دزیــی ناومــاڵ جــاك دیلبایان تونـدی نێـو زینـدان كـرد.ئەگـەر بـە هەڵـەدا نەچووبم پێم وابێ لە شەشی نیسانی 1646دا بـوو كـە داواكە لە بــەردەم دادگـادا بەرزكرایــەوە، چونكـە ئــەو

کەسەی کە ڕووداوەکەی گێڕایەوە ئاماژەی کردبوو بۆ هەموو ئەو وردەکاریە تاوەکو گوێگران باوەڕی پێ بکەن. جاك ی بەدبەخت پرسیاری لێکراو دانی نا بە دزینی هەندێ قاپ و قاچاخ دا. بەڵام وتی کە گوایە نەیدزیوون و.. بۆ بێبەری کرندی خۆیشی ڕێساکەی باوکە "بۆنی" بە بەڵگە هێنایەوەو کتێبێکیشی خستە پێشچاوی قازیەکان کە یەکێك لە باوکەکان داینابوو کە گیروگرفتی ئامانەت ی پێ وتبووەوە. لەبەر ڕۆشنایی ئەوەدا "مۆنرۆج" ئەمەی پێشنیارکرد: "کتێبەکانی ئەو باوکانە کە ڕێساو بنەمای قەدەغەکراو لەخۆ دەگرێ، پێچەوانەی هەموو یاسا سروشتی و ئاسمانی و مرۆڤایەتیەکانە، زامنی لەقاندنی بناغەی هەموو خێزانەکان دەکات و ڕێگای هەموو دزییەکی ناومالیش دەدات،... ئەم کتێبانە ناتوانن پاکانە بکەن بۆ لێبوردن لەم تاوانبارە"، و ڕای وابوو کە ئەم خوێندکارە زێدە گوێڕایەڵ و دڵسۆزە شایانی ئەوەیە لەبەر دەرگای پەیمانگادا قامچی لێ بدرێت و، هاوکات پێویستە جەلادەکە کتێبی ئەو باوکانەش بسوتێنێ کە باس لە دزی دەکەن و لەژێر زەبری سزایش دا ڕێگانەدرێ

بەو کەسانە کە ئەم جۆرە ڕێسایە فێری خەڵکی بکەن.

★ ★

خەڵکی چاوەڕوانی ئاکامی ئەم پێشنیارەی مۆنرۆج بوون. لە ناکاو ڕووداوێك ڕوویدا دەرچونی بڕیاری دادگای دواخست. لەم کاتەدا بەندیەکە بە شێوازێکی نادیار ون بوو دیارنەما، ئیدی هەموو باس و خواستێك لەسەر ئەم مەسەلەیە ڕاوەستا، بە جۆرێك کە جاك دیلبا لە زیندان دەرچوو تا ئێستایش نەگەڕاوەتەوە.

کابرا کە بەسەرهاتەکەی بۆمان گێڕایەوە وای وت هەروەها وتیشی کە پێشنیارەکەی هێژا (مۆنرۆج) لەنێو دەفتەری تۆمارەکانی دادگادا هەیەو هەر کەسێك بیەوێت دەتوانێ تەماشای بکات. ئێمەیش کاتێکی خۆشمان لەگەڵ ئەم بەسەرهاتەدا بەسەربرد.

پەراوێزەکان:

لە دوو توێی ئـەم کتێبـەدا کۆمـەڵێك نـاو هـاتووە کـە لـە دەقـە عەرەبیەکـەدا وەرگـێڕی عــەرەبی هیــچ پـەراوێزێکی بـۆ نەکردبوونـەوە، مــن بــۆ کارئاســانی زیاتر بۆخوێنەری کوردی ئاشناکردنی بەو ناوانە کە ڕەنگە بەلایەوە نامۆبن و یەکەمجار بـێ بیانبیستێ و لەبەرئەوەی کە ئەو ناوانە کارەکتەرن و ڕۆڵی خۆیان هەیـە لـە ڕووداو بەسـەرهاتەکانی ژیـانی پاسـکال دا، ئەم پەراوێزەم بە پێویست زانی.

1-پۆرڕۆیال)Port-Royal(: دێـر یـاخود کڵێسـایەکی ژنـان بـوو لــە سـاڵی 1204 لـە نزیـك شـاری پـاریس دروسـت کـرا. لـە ساڵی 1608 دایکـە (ئـانجلیك ئـارنۆ 1591-1661) سـەرلەنوێ تـازەی کـردەوە. لـە سـاڵی 1635 لقێکی تری لە پاریس دامــەزرێنرا کـە "سـان سـیران" سەرپەرشـتیبەڕێوەبردنی ڕۆحانیەکـەی دەکــردو لــە دوایــدا بــووە لانکێــك بــۆ جانســینیزم. هــەندێ لــە پیاوانی یەکگرتوو (المتوحدین) لـە دەوری نیشتەجی بوون و لە ساڵی 1648 دا خوێندنگایەکیان بۆ فێرکردن

دامـــەزراند "جـــان ڕاســـین" یـــەکێك بـــوو لـــە خوێندکارەکانی. لـە سـاڵی 1656 دێــرە لادێییەکـەیان چەوســێنرایەوە. لــە ســاڵی 1709 ژنــە کەشــیش و ڕاهیبەکا نی نێوی دەرکران و دێرەکـەیش بـە تـەواوی ڕووخێنرا.

2-ئیکلیـدس (Eukleides) (سـەدەی سێیەمی پ. ز) ماتماتیکناسـێکی یۆنانیـە لـە ئەسـکەندەرییە وانـەی گوتووەتــەوە، دامەزرێنـــەری بنـــەماکانی ئـــەندازەی تەخت (الهندسة المسطحة)ە.

3-ڕیشـیلیۆ (Richelieu): کاردینـاڵ ڕیشـیلیۆ (1585-1642) یەکێکـــــە لـــــــە گـــــــەورە پیـــــــاوە سیاسەتمەدارەکانیفەرەنسا، ماوەیەك وەزیری لویسی سـیانزەیەم بـوو. کاریگەرەرییـەکی زۆری هـەبووە لـە سیاســـەتی نـــاوخۆو دەرەوەو سیاســـەتی ڕۆشـــنبیری فەڕەنسادا. دامەزرێنەری ئەکادیمیای فەرەنسیە.

4-کۆرنیلیـۆس جانسـینیۆس (1585-1638) لاهـوت و زانایـــەکی ئـــایینی هۆڵەندیـــە بـــە هـــۆی کتێبـــی (ئۆگستینۆس) کە لە ساڵی 1628دا نووسراوەو لە ساڵی 1630دا بڵاوکراوەتــەوە ناوبـــانگی دەرکـــردووە. لــەم کتێبـەدا هـەوڵی داوە ڕێبازەکـەی قـەدیس ئۆگسـتین دەربارەی لێبوردنی خودایی و قەدەر زیندووبکاتەوە،

بەپێی باوەڕی جانسینیوس لێبوردنی خودایی تەنها کەمێك بوونەوەر دەگرێتەوە لەوەتی لەدایکبوونیانەوە. هەروەها نکوڵی لە ئازادی ئیرادە دەکات و پێی وانیە کە سروشتی مرۆیی هەر خۆی توانای ئەوەی هەبێ کە کاری چاکە بکات. جانسینیزم لە لایەن کلێسای کاتۆلیکی ڕۆمانیەوە پرۆتیستۆ کراوەو بە بیدعەو کوفر دانراوە.

5-ئەبیکتیتۆس (Epiktetose) (سەدەی یەك): یەکێکە لە فەیلەسوفانی هەیوان (رواق)، سەرەتای ژیانی لە ڕۆما کۆیلە بوو. لە دوایدا سەردارەکەی ئازادی کردو لە نیکۆپۆلس خوێندنگایەکی بۆ فێرکردنی فەلسەفە دامەزراند. لە نووسینەکانیدا داوای دان بە خۆاد گرتن دەکات لە کاتی تەنگانەدا.

6-مۆنتانی (Montaigne) (1533-1592): نووسەرو بیرمەندێکی فەرەنسیە. لەنێو تێڕامان و خوێندنەوەدا ژیانی بەسەربردووە. هزرو تاقیکردنەوەکانی خۆی لە دوو کتێب دا تۆمار کردووە: (هەوڵ) کە تیایدا باس لە بێ توانایی مرۆڤ دەکات لە گەیشتن بە هەقیقەت و داد، (ڕۆژانە) کە تیایدا ڕێژەبوونی کاروبارەکانی مرۆڤایەتی

دەسەلمێنێ.7-ئـارنۆ (Arnauld) (1694-1612): لاهــوت و زانایـەکی ئـایینی فەرەنسـیە، هــەواداری جانسـینیزم بووە، برای دایکە (ئانجیلیك ئارنۆ)یە.

8-جان ڕاسین (1639-1699): شاعیرو شانۆنووسـێکی فەرەنسیە، پەروەردەی دێـری پـۆر ڕۆیاڵـە. گرنگـترین شـــانۆییەکانی ئەمانـــەن: ئـــەندرۆماك (1667)، بریتـانیکۆس (1669)، میـتریدات (1673) و ، هــەردوو شـانۆیی ئاسـتر (1689) و ئاتـالی (1691) کـە سـیمایەکی ئایینیان هەیە.

9-مـــــــــــــــازاران (Mazarin) (1602-1661): سیاســەتمەدارێکی فەرەنســیە، بــە هــۆی هــەوڵ و کۆششەکانی ڕیشیلیۆوە بووە کاردینال. سـاڵی 1648 لـە ڕێگـای ئیمزاکردنـی پەیماننامـەی ڤسـتڤالیاوە کۆتـایی بە جەنگی سی ساڵەی ئەورووپا هێنا.

10-پیلاجیـــۆس (Pelagius) (نزیکـــەی 360-430): ڕاهیبێکی بەریتانییە داهێنەری بیدعەیەکە بە نـاوی خۆیـەوە ناسـراوە کـە دەڵـێ: مـرۆڤ بـۆ ڕزگـاربوون پێویستی بە چاکەو بەخشندەیی خودا نیە.

11-ئۆلیڤـــەر کرۆموێـــڵ (Cromwell) (1599-1658): پەرلەمانتارێکی ئینگلیزییە. ڕابەرایـەتی جوڵانـەوەی بەرهەڵستی دەسەڵاتی پادشای کـردو لـە ساڵی 1649دا

بەسـەر شاچارلیسـی یەکـەمدا سـەرکەوت و دای لـە سـێدارە. لـە سـاڵی 1653دا ئیرلـەندەی سـەرکوت کـردو پـەرەلمانی لابـردو بـە شـێوازێکی دیکتاتۆریانـە فەرمانڕەوایی وڵاتی کرد.

سەرچاوەکان

BIBLIOGRAPHIE

1-La bibliographie generale des oeuvres de Blaise pascal, par M. Alfred Mavie, arretee en 1927, comporte cinq volumes (Giraud- Badin).

2-Parmi les innombrables etudes consacrees a pascal et a son oeuvre, Signaions:

Boutroux, Pascal (Hachette, 1900).

3-L. Brunschvicg, Le Genie de Pascal (Hachette, 1925).

4-L. Brunschicg, Pascal (Rieder, 1932).

5-Victor Cousin, Etude sur pascak (1842-1844).

6-Augustin Gazier, Port-Royal au XVIIe Siecle (Hachette, 1909).

7-Giraud, La vie heroique de Blaise Pascal (Cres, 1923).

8-Hatzfeld, Pascal (Alcan, 1901).

9-E. Jovy, Etudes Pascaliennes (6 Vol., Vrin 1927-1928).

10-Lhermet, Pascal et la Bible (Vrin, 1931).

11-Nedelgovitch, La pensee philosophique Creatrice de Pascal (Alcan, 1925).

12-F. Rauh, La Philosophie de pascal (Annales de la Faculte des Lettres de Bordeaux. 1892).

13-Ravaisson, La Philosophie de pascal (Revue des Deux- Mondes, 1887).

14-Sainte- Beuve, Port- Royal, t. III.15/T. Strowski, Pascal et son temps (3 Vol., Plon, 1907-1909).

16-Sully- Prudhomme, La Vraie religion selon Pascal (Alcan, 1901).

ئەم کتێبە لەم سەرچاوەیەوە کراوەتە کوردی:

پاسکال

حیاتە- فلسفة- منتخبات

نووسینی: ئاندرێ کریسۆن

وەرگێڕانی بۆ عەرەبی: نهاد رضا

زنجیرەی "زدنی علما" بڵاوکراوەکانی "عویدات"

بیروت- لبنان/ چاپی دووەم 1977

زنجیره کتێبی گیرفانی دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم

ناوی کتێب	نوسینی	وەرگێڕانی
1-ژن لە شیعرو ژیانی مندا	نزار قەبانی	جەمال غەمبار
2-نیچە	پۆڵ ستراتێرن	ئازاد بەرزنجی
3-سوڕی مانگانەی ژن	مارتن لۆدڤیك	ئەکرەم قەرەداغی
4-دیکارت	پۆڵ ستراتێرن	ڕەئوف بێگەرد
5-بیری ئاینی کۆن لە میزۆپۆتامیادا	د. تەقی دەباغ	یاسین عومەر
6-ڕێبازەکانی ڕەخنەی ئەدەبی	دیاینی. دەچز. ئبرامز	عەتا قەرەداخی
7-ئایین و کەسایەتی	ل. پاڵس	ئاوات ئەحمەد
8-هەشت نامە	گۆنتەرگراس-کینزابۆرۆئۆ	شورش جوانڕۆیی
9-ئانارشیزم	د. مستەفا ڕەحیمی	ڕێباز مستەفا
10-کۆمارە کوردییەکەی مەهاباد	ئارچی ڕۆزفڵت	ئەکرەم قەرەداخی
11-دەربارەی دیالێکتیکی ڕۆشنگەری	موراد فەرهاد پوور	بەختیار سەجادی
12-پۆزش	ئەفلاتون	ئاوات ئەحمەد
13-ئاوابوونی هزرە تۆباوییەکان لە ڕۆژئاوادا.	ئایزایا بەرلین	کامیل محەمەد
14-هونەری نیگارکێشان....	شمیدت دیجینەر	وەهبی ڕەسوڵ
15-چامەی پەخشان	سۆزان بیرنار	سەلاح محەمەد
16- ئایین، عەلمانییەت ، فێندەمێنتالیزم	محەمەد ئەرکۆن	شوان ئەحمەد
17- سارتەر	پۆڵ ستراتێرن	ئازاد بەرزنجی
18-چۆن دەبیت بەباشترین هاوڕێی خۆت	میلدرید نیومان بێرنارد بێرکۆتس	شێرزاد حەسەن
19-کوردو زمانی کوردی	تۆفیق وەهبی	عەزیز گەردی
20-ئەنتۆنین ئارتۆو شانۆی	جلال ستاری	پێشڕەو حسێن

...